

Kedves Olvasóink!

A Reguly Társaság az ICFUC Magyar Nemzeti Szervezetének közreműködésével idén október 25-én ünnepelte a Rokon Népek Napját. A rendezvénynek a Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény és a DokuArt Első Magyar Dokumentumgyűjtemény és Mozi adott helyet, amelyért ezúton is szeretnénk köszönetünket tolmácsolni, a két intézmény lelkes vezetősége ugyanis immár második alkalommal biztosította számunkra, hogy esztétikus, technikailag jól felszerelt, párhuzamosan több programot és népes közönséget befogadni tudó helyszínen ünnepelhessünk.

A programok kialakításában a változatosságra törekedtünk, figyelembe véve a fiatalabb korosztályok érdeklődési területeit is. Néhány finnugor szakos diák és segítőként tanáraik mari (cseremis)z finomságokkal készültek, hogy vendégeink ne korgó gyomorral hallgassák az előadásokat és a koncerteket.

Összesen négy helyszínen zajlottak párhuzamosan a programok, amelyek a hivatalos megnyitó és Bereczki András – a Rokon Népek Napja észtországi eseményeiről szóló – beszámolója után 17:30-kor vették kezdetüket. A múzeum termeiben került sor a népzenei hangversenyre Tari Lujza és a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem népzene szakos hallgatói közreműködésével, valamint azoknak a diákoknak a beszámolójára, akik az elmúlt évben nyelvrokonok földjén jártak: a nagyigmándi Pápay József Általános Iskola tanulóinak Hantiföldről szóló beszámolója után Hatvani Flóra Mordvinföldről mesélt „dióhéjban”, majd Szőke Natália és Yulia Sheshilova mutatott be a vepsze és udmurt ünnepeket. Az ifjúság nagy örömére *A Tőrege. Mari mesék, mitikus történetek, dallamok* című színes előadással a Yenisei együttes tisztelt meg minket.

A DocuArt-ban tudományos és ismeretterjesztő finnugrisztikai kiadványokat mutattunk be, emellett a látogatók mini nyelvleckék keretében több rokon (manysi, nganaszan, udmurt, permják és mari) nyelvből kaphattak ízelítőt, továbbá betekintést nyerhettek a Hanti-Manszijszkban működő obi-ugor „Nap Színház” életébe, Vándor Anna közreműködésével.

Minden kedves érdeklődőnek köszönjük, hogy megtiszteltek bennünket jelenlétükkel, és szeretettel arra buzdítunk minden – a finnugor világ iránt – érdeklődőt, hogy továbbra is kísérik figyelemmel a Reguly Társaság tevékenységét és figyeljék a honlapunkon meghirdetett rendezvényeket.

Tamás Ildikó

Honlapunk címe:
<http://www.regulytarsasag.hu>

Mutatvány egy fordításhoz

Az Észk Kultúralap támogatásával a Hungarovox Kiadó segítségével sikerül majd megjelentetni a 150. évfordulóra az észtek nemzeti eposzának első teljes magyar fordítását.

Előzetesként

Az idegen nyelv tanulásának fontosságát, jelentőségét viszonylag későn (a falusi általános után szülőtermesztő-borkezelő szakközépbe jártam), a választott történelem tantárgy követelményeinek megfelelni vágyva az egyetemen ismertem fel Lessi Viktor tanárom latin nyelvre tanított (mert nem érettségiztünk latinból, meg nem is tanultuk a történelemhez fontos nyelvet). Utána Karácsonyi Béla speciális kollégiumára jártam (a jeles tanár középkori okleveleinket olvastatta velünk esténként a szegedi Ady téri épületben). A klasszikus nyelv már akkor is lenyűgözött, ráébredtem az ősi mondás fontosságára: ahány nyelv, annyi ember.

A XIX. századi észk irodalomra, pontosabban a finnugor/uráli nyelvű népek irodalmára Domokos Péter vendégtanárunk hívta fel a figyelmem az első félévben. 1975–76 telén, a vizsgák után olvastam Bereczki Gábor fordításában A.-H. Tamm-saare regényét (szüleim hozták Zalakarosról). A *Sötét sziklák* a családi eredetem (ameddig ki tudtam deríteni: iparosok voltak) más elemeinek fontosságát emelte ki; a magyar parasztság jelentőségére figyelmeztetett az észk parasztság nemzet-teremtő szerepe. Így és ezért választottam az akkori magyar szak kötelező egyik rokon nyelvűül az észk nyelvet, amíg a többiek a finn mellett voksoltak.

Az észk nyelvre az egyetemen Mikola Tibor, később Mokány Sándor és Janurik Tamás oktatott; óraadóként Szegedre látogatott Tõnu Seilenthal, s levelezve tanított Lennart-Hans Jürgenson költő barátom. Külön köszönöm az észk kultúra megismerésében nyújtott segítségét a következő személyeknek: Csire Márta, Fehérvári Győző, Marju Ilves, Anu Kippasto, Kerdi-Liis Kirs, Paczolay Gyula, Pomozi Péter, Pusztay János, Putnoky Réka, Segesdi Móni és Anne Tamm. Már név szerint nem hivatkozhatom rájuk, de sokat jelentett az 1978-as budapesti BME-építőtábor, valamint az 1983-as észkországi fordítói szeminárium is.

A Lavotha Ödön-féle nyelvkönyv szövegyűjteménye tartalmazta az észk eposz záró sorait, az 1970-es évek vége óta érdekelt az észk nemzeti eposza. Az egyetemi (ún. kisdoktori) diplomamunkámat az észk nemzeti ébredés korából írtam – ennek elengedhetetlen része volt Kreutzwald munkássága.

A fordítási munkaanyag két pilléren nyugszik: az egyik Kiisk Mai és Bereczki Gábor nyersfordítása, amelynek gépiratos másolatát az 1980-as évek végén kaptam meg; a másik a kritikai kiadás (Fr. R. Kreutzwald: *Kalevipoeg Tekstikriitiline väljaanne ühes kommentaaride ja muude lisadega I–II*. Koostanud ja kirjutanud: A. Annist, J. Peegel, E. Laugaste, V. Pino, H. Laidvee ja E. Piir Eesti Riiklik Kirjastus Tallinn, 1961), amit Takács Károlyné Erzsike néni, a szegedi finnugor

tanszék könyvtárosa adott a kezembe az 1980-as évek elején, miután doktoráltam észti művelődéstörténetből.

Mivel nem voltam észti szakos – Magyarországon csak a diplomám átadása után jött létre észti szakos képzés az ELTE-n –, a fordításhoz természetesen idegen szótárakra volt szükségem. Kérésre Pomozi Péter Tartuban megvette a Wiedemann-féle *Észti-német nagyszótár* hasonmás kiadását; németül az egyetemen Bernáth Árpádné tanított, a középiskolában közben dr. Müller József kollégámmal konzultáltam. A szótárhoz segítségemre volt a Halász Előd szerkesztette nagyszótár mellett a korábbi Kelemen-féle szótár is. (Nem használtam fel az 1861-es tartui kétnyelvű fordítást.)

A német nyelvű hivatkozások tanulmányozása mellett sokat segített az *Észti-finn*, *Finn-magyar nagyszótár* is; finnül Markku Rainio és Irmeli Kniiwilä tanított Szegeden és Kuopióban – hálás vagyok a munkájukért!

Természetesen nem elégedhettem meg két „segítő nyelvvel”. Szükség esetén segítségemre volt az *Észti-orosz*, *Orosz-magyar nagyszótár*; oroszul Fejes Istvánné, Bús Lászlóné, Tábi Tibor, Balázs Mihályné és Varga Ilona tanított. Köszönöm nekik, hogy mindent elkövettek a politikailag problémás nyelv megtanításában.

Bár a nevezetes *Észti-angol nagyszótárt* nem tudtam beszerezni (anyagilag okokból), de napjainkban segítségemre volt az internetes észti-angol anyag is. Angolul részben feleségem, Varga Magdolna tanított. Annak idején a szegedi Tömörkény István Gimnázium angol tagozatán végzett; mellesleg szintén magyar-történelem szakos középiskolai tanár, illetve általános és alkalmazott előadó nyelvész [Károly Sándor és Lerch Ágnes tanítványa]. Rendszeresen pedig kollégám, Jakucs Mária angoltanár. Nekik is köszönöm, hogy új ablakot nyitottak a világra!

Kicsit romantikus élethelyzet volt a dolgozószobámban: a számítógép monitora mellett ott volt az eredeti kritikai kiadás, kézügyemben az *Észti-német* és *Német-magyar*, az *Észti-finn* és *Finn-magyar*, valamint az *Észti-orosz*, *Orosz-magyar* szótár; egy fordulásra meg az egyre több észti-magyar szótárjellegű kiadvány. A monitoron meg olvasható volt az észti-angol szóanyag, valamint a Bereczki-Mai Kiiski nyersfordítás (köszönöm tanítványaimnak a begépelést). 2010. május 17-étől délutánok, éjszakák és hajnalok szabad idejéből áldoztam a vállalt feladat teljesítésére. A rigók szava, a csillagok és a hold fénye, illetve a kutyák ugatása, meg az utcai zajok tarkították az esetenkénti háttérzenét – 2011 nyarára elkészült a nagy mű!

Megjegyzések a fordításomról

A nevezetes befejező nyolc sor jelentőségéről mit sem tudtam, amikor már 1978-ban lefordítottam Lavotha Ödön nyelvkönyvének szöveggyűjteményéből. Bár kezdetben Anton-Hansen Tammsaare pályaképe és az észti parasztság története érdekelt¹, de az 1980-as évek elejére eljutottam a nemzeti ébredés korának vizsgálá-

¹ Az észti parasztság és ábrázolása Anton-Hansen Tammsaare műveiben (szakdolgozat – kézirat) Szeged, 1980. [több példányban, a tallinni Tammsaare Múzeumban is]

latához². Ebben szerepet játszott a magyar XIX. századhoz való vonzódásom. A Kalevipoeg pedig azért került a kezembe, mert elkezdett érdekelni a kora-középkor története³.

A legelső kérdés volt: mennyiben teljesíthető a teljesség igénye. Azt hiszem, hogy az észti kritikai kiadás alapján ezt a követelményt teljesítettem. (Lásd a fordítás számozását és a jegyzet táblázatát.)

A második problémát az észti verselés követése és érvényesítése okozta. A nehézségekről részletesen írtam tanulmányomban⁴. Mindezek függvényében a vers-tani megoldásaim a következők: nem a nyugat-európai rímes-időmértékes verselést követtem; nem tekintettem példának a regivers szabályait (az eredetiben 6-14 szótag között mozgott Kreuzwald); legfeljebb ragrímek fordulnak elő a fordításomban. Úgy vélem, hogy sikerült megőriznem a parallelizmusokat; ám fordításomban az alliteráció visszaszorult. Ennek egyik oka szókinccsem csekélysége lehet⁵, másrészt az, hogy a magyar nyelv fejlődése során az egyszótagú szavak előfordulása csökkent; a kétszótagúak is – viszont a kétütemű verselés és szótag-határok korlátoztak a megvalósításban. Minden fordítási egységnél elvégeztem a mondatokra bontást – értelmes szöveget akartam fordítani: a szövegmondat (Petőfi S. János, Békési Imre és Deme László gondolatai!) fontosabb, mint a szó szerinti egyezés.

A harmadik szempont a XIX. század közepi népiesség imitációja volt. A magyar népiesség nem ragaszkodott a nyelvjárásokhoz; jussanak eszünkbe a *János vitéz*, a *Toldi*, illetve Petőfi és Arany más művei. Nehézséget okozott a tárgyi-fogalmi magyartítás, ugyanis az észti művelődés-, kultúr- és termeléstörténet jelentősen eltér a magyar hagyományoktól; annyira, hogy kétséges volt, alkalmazhatom-e a magyar elemeket. Ám erre szükség volt, hogy mindenki számára érthető és elképzelhető legyen a mű. Úgy döntöttem, hogy az észti mitológia megszemélyesítette természeti jelenségeket – Vihar, Villám, Nap, Hold, Csillag, Erdő, Pázsit stb. – lefordítottan adom vissza; az eredeti antropomorf alakokat pedig észti tulajdonnevükön.

Negyedszerre az olvashatósságot tekintem elsődlegesnek – óvakodom a jelen sztenderdtől, de a XIX. század nyelvét csak részben használom: a magánhangzós múlt időt nem, az igeneves szerkezeteket alig, viszont a szórövidítéseket sűrűn (a szótagszám miatt). Nagyon köszönöm Nagy L. Jánosnak, hogy elvégezte az anya-

² Ebből a témakörből írtam az egyetemi doktori értekezésemet.

³ Meghívott szemináriumvezető voltam a szegedi egyetemen ebből a témakörből 1985/86-ban, megírtam az észti államisággal kapcsolatos tanulmányaimat, s később a korai magyar történelemhez kapcsolódó szépirodalmi alkotásaimat: Hadoszlás, Árpádházi Szent Imre, Szent Gellért, Hajtóvadászat, A kereszt jelével, A királyság útja és Gisila abbatissa.

⁴ Lásd A Kalevipoeg fordításának kérdései és lehetőségei! in MESSZE VAN ÉSZTORSZÁG... (Válogatott finnugrisztikai dolgozatok) Folia Estonica Tomus IX. Berzsenyi Dániel Főiskola Savariae, 2003. digitalizált változata kiegészítő tanulmányokkal in „Örökség-Kultúra” Oktatási E-könyv és Médiaatár / Tudomány és ismeretterjesztés w3.sulinet.hu/orokseg/data – 2011.09.06.

⁵ Bár fordításkötetem mellett (Áttételek – átvételek (Idegen szerzők) Bába és Társa Kiadó Szeged, 2006) nyolc verseskötetemet jelent meg: Az ígélet ígézete, A képbe lépve, Emléktarkázta nyomok, Isten szájában kavics, sorhaikuk, venus játszadozása a szíve^dmben (minuscula-apocrif), A királyság útja (Magyar irodalmi koszorú a Máttyás évfordulóra) és Verssé lett vers-élet (Szonettkísérletek).

nyelvi lektorálást. A Weöres Sándor-i életmű stilsztikáját kutató nyelvész-professzor nyelvhelyessége megbízhatóbb az enyémnél (ugyanakkor gyermekkori nyelvi emlékeink összekapcsolódnak, hiszen egy vidékről származunk).

Archaizálva készítettem el a fordítás nyomdai tükkrét: minden szöveget egy tömbben, minden sort nagybetűvel kezdve, a megszólalásokat „,-lel jelezve, s ragaszkodva az eredeti szótagsoraihoz. (A számozás azért történt 10 soronként, mert nem akartam megzavarni az olvasót.)

Az illusztrációkra azért kértem fel Bakacsi Lajos⁶ festőművész barátomat, mert kisgrafikáinak, metszeteinek, tusképeinek megoldásai közel állnak a Kalevipoeg-illusztrátorok munkásságához. Bízom az olvasók érdeklődésében, hogy szívesen fogják forgatni a könyvet, és beleélik magukat a XIX. századi észti emberek világába!

Nem akarom részletezni, illetve felidézni eddigi kutatásaimat. Hiszem, hogy az észti nemzeti ébredés kora és műveltsége, akár a magyar reformkor és a XIX. század kulturális teljesítménye, mindig példa marad. Bízom a magyar olvasókban, s abban, hogy más közösségek nemzeti összetartozása erősíti a sajátunkét – 1918/20 óta ránk fér.

Friedrich Reinhold Kreuzwald: *KALEVIPOEG*

Ajánlás

Vanemuine, kannelt kérek kezembe!
Szép szavak kelnek az eszembe,
Volt ősök elmúlt világáról
Éneket kezdek készíteni.

Szóaljatok régiek szent szavai!
Hallatsszon a hősi hagyomány,
Jó híre jöjjön jobb napoknak,
Kedves kornak kincse jelenjen.

Jövel, te dallal-varázsló hajadon!
10. Érkezz Endlának tavából;
Már soká fésülted ezüst
Fejéked fényes tó-tükrében.

Áldott árnyak, tárjuk fel tettetek!
Múlt-férfiaknak, varázslóknak,
A sötét múlt elveszett mondáit,
Kalev-had járás-kelését.

Szavunk szárnyaljon szabadon délnek,
Szálljon észak szürkéjébe,
Hol, mint a tündér hangafüben,
20. Virágozik az idegenben.

Amit honom mezein szedtem,
Idegenből idegyűjtöttem,
Amit a szél ide szállított,
Hullámok a partra hajtottak;

Mit félve melengtettem hónom alatt,
Mellemen meg kincsként őrizve,
Szirti sasként fészken vigyázva
Oly hosszú ideig dédelgettem:

Mindezt én énekes szavakká szövöm,
30. Hallja más is, ne csak magam;
Tavasom szeretett társai
Kik temetőbe távoztak,

Ahová zengő dalom zenéje,
Gyászom bús kakukk-szavai,
Vágyó szívem kívánságai
Nem visszhangzanak holtaknak.

Így dalolok most magányos madárként,
Kakukként, én árva kakukk,
Énekelem mindezt egymagamban,
40. Amíg elhervadok a mezőn.

Árpás Károly



⁶Bakacsi Lajos pedagógus, festő és grafikus. Életművéről: w3.org.wikipedia.hu – 2011.07.12.

Genetikai és családtörténeti gyűjtőúton az északi manysik között⁷

2012. június 4.–szeptember 4.

Mikor a Reguly Társaság vezetősége számára kiderült, hogy idei három hónapos terepmunkám során családtörténeti kutatásokat és genetikai mintavételt tervezek az északi manysik között, és a pályázáshoz a Társaság erkölcsi támogatását kérem, elképzelésem erősen megosztotta az érdekelteket. A kedélyeket az is csak mérsékelten nyugtatta meg, hogy e munkában a partnerintézmény a Budapesti Orvostudományi Intézet nemzetközi tekintélyű DNS Laboratóriuma lesz. Ám végül győzött a segítőkészség. Nagyon köszönöm.

Június 4-én útnak indulhattam tehát – igaz, a pályázati eredmények híján jórészt baráti kölcsönökkel, valamint a Finnugor Népek Világkongresszusa Magyar Nemzeti Szervezetének a kiadások egy kisebb hányadát lefedő költségtérítési támogatásával –, bízva az égiek segítségével, felszerelve a megfelelő ajánlólevelekkel, a genetikai mintavételhez szükséges eszközökkel és a Dyekiss Virág, Kerezsi Ágnes, Ruttkay-Miklós Eszter és Tamás Ildikó által korábban kidolgozott tematikával a családtörténeti kutatásokhoz, más szóval az életút-interjúkhoz.

Utam elején és végén Permben, a Területi Állami Levéltárban és a Helytörténeti Múzeum tudományos könyvtárában folytattam évek óta tartó történelmi demográfiai adatgyűjtésem, közigazgatás-történeti okokból ugyanis a nyugati manysikra vonatkozó dokumentumok forradalom előtti része Permben található. Fontos volt ez a gyűjtőmunka azért is, mert egyre gyarapodó adataim alapján a terepmunka során könnyedén meg tudtam állapítani, egy-egy ember manysi vagy nem manysi nevet visel. Kutatóársul, kísérőül egy kiváló permi helytörténész-újságíró, Jan Kunturt kértem föl, aki a nyugati manysik eltűnési folyamatával foglalkozik.

Terepmunkánk útvonala a következő volt: Hanti-Manszijszk, Nyizsnyije Nari-kari (innen Peregrjobjnoje és Vezsakari), Igrim, Szoszva, Szaranpaul (innen Scsekurja, Jaszunt és Hurumpaul), ismét Szoszva (innen Kimkjaszuj, Lombovozs és Szartinja), újra Igrim (innen Anyejeva), majd Vanzetur, Sajtanka és Berjozovó (innen Tegi), és végül a visszaút. A cikkekalkosnak ható útvonalat a vízállás diktálta. Rendszerint, de korántsem mindenütt a háztartáskönyvek adataiból indultunk ki, ugyanis abban, ha az illető igényli, feltüntetik a nemzetiségét. Sajnos több nyilvánvalóan téves vagy különös adatokat is tartalmazott; még Kádár Iván László nevű manysi is akadt. Másutt helyi segítők tudása alapján választottuk ki adatközlőinket. Megegett, hogy a véletlen játszott a kezünkre.

A genetikai mintavétel szabályai szerint csak olyan manysi férfi (fiú) volt alkalmas arra, hogy mintát gyűjtsünk tőle, akinek apja is, apai nagyapja is manysi, és ugyanazt a családnevet viseli, mint ő. Családnevenként csupán egy mintát volt

⁷ A kutatást az NKA [] A2000N0428 sz. támogatásával valósult meg. A témáról l. még: Schmidt Éva védelmében bízva. In: *Obi-ugor és szamojed kutatások, magyar őstörténet*. HAJDÚ Péter és SCHMIDT Éva emlékkonferencia. Pécs, 2012. október 11–13. Az összefoglalók kötete. Pécs, 2012.

szabad venni. Többekről le kellett mondanunk, mert csak anyja neve szerint vogul. Néhánnyal az volt a baj, hogy a család tudhatóan nyenyec vagy hanti eredetű, s noha őt magát manysiként regisztrálják, ám a közvélekedés és családneve szerint nem az. Volt, aki készséggel adott mintát, de nem szívesen beszélt magáról és a családjáról, és olyan is, akiben kiváló elbeszélőre találtunk. Volt olyan, akit élmény volt hallgatni, ám a származása kizárta, hogy mintát vehessünk tőle. Vég-eredményben tehát genetikai adatközlőink névsora csak részben egyezik az életút-interjúk alanyainak névsorával. Szinte mindenkiről készült legalább egy-két fotó, néhány élményünk részleteit pár perces videók őrzik. Az életút-interjúink mind orosz nyelvűek, mivel sem munkatársam, sem én nem beszélünk manysiuul. Ami súlyosabb: interjúalanyainknak egy tekintélyes része sem.

Mivel az életút-interjúkban kiemelt figyelmet fordítottunk az ősökre, a szülőkre, nagyszülőkre, a rokonai kapcsolatokra, interjúink során az elmúlt idők legalább akkora szerepet kaptak, mint a jelen.

Utunk egyik meghatározó eseménye volt, hogy *Schmidt Éva* halálának 10. évfordulóját, július 4-ét az Éva és az obi-ugorok életében egyaránt rendkívül fontos szent helyen, Vezsakariban tölthettük egyik legkedvesebb manysi adatközlője, Zina Matvejeva és családja társaságában. Megemlékezésünk egyszerre volt manysi és magyar hagyományú, s a Magyarországról kivitt, Vezsakariban gyűjtött, nemzetiszínű szalaggal átkötött gyertya csonkját a szent hegy lábánál az obi-ugor szokásoknak megfelelően az Obba dobtam. Évát egyébként is sokszor emlegettük, és nemcsak régi közös ismerőseinkkel. Amikor kiderült, hogy Magyarországról érkeztem, a legváratlanabb helyeken kérdezték ismeretlen emberek, hogy ismerem-e. Egy igrimi számítástechnikai bolt eladónője emlegette föl pl., hogy a férjével még ebédre is meghívták, annyira lenyűgözte őket az egyénisége; ma is sajnálom, hogy siettemben a hölgy nevét nem kérdeztem meg. Kimkjaszujban egy olyan hulimszunti asszonnyal ismerkedhettünk össze, aki Éva útmutatásával hozta létre és működteti ma is sehol sem számoltartott helytörténeti múzeumát.

Ebbe a vonulatba tartozik, hogy Hanti-Manszijszk közelében virágot vihettünk a nemrég elhunyt *Juvan Sesztalov* sírjára, és „Juvan várát”-ban arról beszélgethettünk a Gyinyiszlamova-házaspárral, Szvetlanával és Jurasszal, milyen legyen a Sesztalov Emlékmúzeum. A „vár” egyik falát ki is választottuk autogram-falnak, hogy, mint az esztergomi Babits-házban, itt szintén fennmaradjon a látogatók emléke is – bár sajnos itt már csak a néhai házigazda emléke előtt tisztelgőké.

Szoszvában, a szabadtéri néprajzi múzeum belső kiállító terében az itt elhunyt nagyszerű manysi művész, *Pjotr Seskin* munkái közül számos képet, rajtot, faszobrot, fotót láthattunk. Leróhattuk tiszteletünket iránta a szoszvai temetőben is, ahol szovjet rítusú temetésre valló sírja előtt hajthattunk fejet. Lombovozsban láthattuk omladozó hajdani lakóházát, és a falu előljárója beszélt nekünk a *Seskin-felolvasások* címen rendszeresen megrendezett tudományos összejöveteleikről. A berjozovói Helytörténeti Múzeumban pedig egy olyan tárlaton szerezhettünk újabb benyomásokat munkásságáról, amely a rokonsági viszonyok alapján mutatott be együtt három manysi képzőművészt, köztük Seskint is.

A legváratlanabb sikerünk azonban a régebbi múlthoz kötődik: a hurumpauli

temetőben meglátogathattuk Reguly egyik adatközlőjének, az általa *Alekszej Kazimov*nak írt *Alekszej Hozumov*nak a sírját. Ruttkay Eszter névazonosításának a helyességére külön rákérdeztem, de Szaranpaulban *Alekszej Bogatij* dédunokája, Jevdokija Anyamova sz. Hozumova csak legyintett: „Annyiféleképpen írták az oroszok a nevünket! Kazimovnak is...” A hurumpauli temetőt szívem szerint védetté nyilváníthatnám: ezen a tudománytörténeti jelentőségű síron kívül is, ettől függetlenül is védendő értéként kellene megbecsülni ezt a csodás környezetben lévő, érintetlen, hagyományos, kizárólagosan vogul temetőt.

Utunk statisztikai eredménye 60 genetikai minta, több mint 2500 fotó, 65 hosszabb-rövidebb családtörténet az obi, szoszvai és ljapini manysiktól és -ról. Ám van ezen túlmenő hozadéka is.

A genetikai analízis önmagában több ezer évre visszamenőleg tud választ adni a keveredésekre, ezáltal pontosíthatja a hajdani migrációs útvonalakra vonatkozó ismereteket, feltételezéseket és következtetéseket. A magyar genetikai mintagyűjteménnyel egybevetve pedig hozzájárulhat ahhoz, hogy egzakt módon lehessen meghatározni, mettől meddig és hogyan volt közvetlen közünk egymáshoz: egyazon törzs tagjai voltunk, közelebbi vagy távolabbi vérrokonok vagy csupán egymás közelében élő két különböző populáció, amely valamilyen okból azonos vagy hasonló nyelven beszélt. Akármilyen lesz is a genetikai kutatás végeredménye, a tudomány gazdagabbá és hitelesebbé válik általa. A kutatási eredményeknek erről a részéről a Reguly Társaság keretén belül februárban tartunk közös előadást a DNS Laboratórium vezetőjével.

Az életút-interjúk sora már az első benyomások alapján is drasztikus pontossággal rajzolja ki a manysik huszadik századi asszimilációjának stádiumait. Jól mutatja a szóbeli kultúrájától erőszakkal megfosztott népesség tudati elcsökevényesedését. Csupán egyetlen olyan adatközlővel talákoztunk pl., aki hét nemzedéknyi ősét tartja fejben; Pjotr Anyamov nyugalmazott tűzoltó minden családtagjával manysiul beszél, ám büszke arra, hogy kifogástalanul használja az orosz is (az értelmiségi Szvetlana Gyinyiszlamovát sorolhatnám még ide, aki családtörténeti kiadványt is megjelentetett, de most elsősorban a férfiakat kellett vizsgálnom). A többség azonban már a nagyanyái lánykori nevével is bajban volt.

A kényszerű asszimiláció az 1920-as években kezdődött a hagyományos településrendszer erőszakos megszüntetésével, az aprófalvak felszámolásával.

Ezt követte a kulák- és sámanirtás a harmincas években.

A negyvenes évek, azaz a II. világháború megfosztotta a manysikat a férfiak jelentős részétől, akik a hagyományos kultúrát továbbadhatták volna.

Az ötvenes évektől már általánossá vált az internátusi rendszer, vagyis a gyerekeket nem a család nevelte manysi szellemben, hanem az állam oroszul és szovjet szellemben: ütötték őket, ha az anyanyelvükön beszéltek egymás között.

A hatvanas-hetvenes években következett „a kolhozok megnagyobbításá”-nak nevezett újabb falurombolás.

A nyolcvanas években megkezdődött a lumpenesedés: a fogódzóitól megfosztott ember hagyományosan már nem, urbanizáltan pedig még nem képes létezni.

A kolhoz azonban, ha a munka örömét el is vette az emberektől, legalább a

megélhetését meghagyta. Ám a szovjetrendszer megszűntével a vadkapitalizmus betetőzte a folyamatot: mára a családok túlnyomó része vegyesházasságon alapul, és még a tiszta manysi családok egy részében is oroszul beszélnek otthon, hogy a gyerekek az iskolában, az internátusban ne éljék át azokat a szenvedéseket, amelyeket a szülőknek és nagyszülőknek az internátus okozott.

Hatalmas a munkanélküliség, felfoghatatlan mértékű az alkoholizmus az egészen fiatalok körében is. Egyes helyeken hihetetlenül kriminalizálódott a társadalom: több adatközlőnk olyan, a családját ért irgalmatlan bűnelkövetésekről számolt be, hogy máig sem bírom felidézni őket, annyira felzaklatnak. Morálisan rendkívül sokat ártott a manysiknak az az álságos társadalompolitikai magatartás, amely kollektíven büntet vagy jutalmaz népeket: a felnőtt lakosság jelentős része még mindig azt várja, hogy szociális problémáinak megoldásáról majd az állam gondoskodik adományok formájában pusztán azért, mert ő manysi. Ezért olyan magas a „megélhetési manysik” aránya, így hal ki egy nép: az a pár idős férfi, aki még tudja a szertartási énekeket (azaz megtestesíti a történelmi emlékezetet), már hiába énekel a többé-kevésbé szabadon tartható pogány szertartásokon, mert jórészt csak a 60 év fölötti korosztály érti. A fiatalabbak, ha jelen vannak is, már nem értik, így nem is értékelhetik, micsoda hősei voltak egykor az őseiknek.

Vagyis a fának el vannak vágva a gyökerei. Már szárad. Inog, de még áll. Néhány évtizedig még lesz manysi kultúra, utána már csak a megélhetési manysikéra számítok.

Az út során a leggyakrabban ismétlődő mondat ez volt: „Miért nem öt évvel ezelőtt jöttetek? Akkor még éltek az öregek, akik tudták, honnan kerültünk ide...”

Legközelebb tehát a kondai, pelimi, lozvai, felső-szoszvai manysik maradékához kell eljutnom, meg a hajdani viserei, csuszovájai, turai vogulok asszimilálódott leszármazottaihoz. KELL! AMÍG MÉG MEGVANNAK.

Vándor Anna

✱

In memoriam Anna-Maija Raittila

2012. augusztus 26-án, 84 éves korában elhunyt Anna-Maija Raittila, finn költő, műfordító, teológus, vallásánár és tankönyvszerző, a finn egyházi élet megújítója, sok-sok magyar hűséges barátja.

Kelet-Finnországban, Joensuuban született 1928. július 23-án, egy tizenkét gyermekes családban. Gyermekkorát a szerető családi légkör határozta meg, melyben a szülők teret adtak a gyermekekben sorra megjelenő művészi képességek

kibontakozásának is. Első verseskötete még diákkorában jelent meg, ezt követte a többi. Haláláig mintegy háromszáz kötet hordozza a nevét, melyeket szerzőként, fordítóként, szerkesztőként jegyez.

Magyarországon 1965-ben járt először. Férjével, Taisto Nieminennel együtt töltött öt napot Sárszentlőrincen. A látogatás oka az volt, hogy a falu lelkésze, Csepregi Béla, aki 1938/39 évi finnországi ösztöndíjas éve után a finn–magyar kapcsolatok elkötelezett munkálója lett, elhatározta, hogy keres valakit, aki Túrmezei Erzsébet evangélikus költőnő verseit finnre fordítaná. Ezért félig ismeretlenül megkereste Anna-Maiját, és küldött neki nyersfordításokat is. A néhány napos magyarországi látogatás alatt megszületett az elhatározás: Anna-Maija és Taisto – akik addig már számos más nyelvet elsajátítottak – magyarul kezdtek tanulni. Ettől fogva minden évben hosszabb-rövidebb időt töltöttek hazánkban, és sorra jelentek meg műfordításaik.

A kortárs magyar költészettel ismerkedve meglepte Raittilát a magyar költők közéleti elkötelezettsége. Ez olyan vonás, mely idegen volt a hatvanas évekbeli finn költészettől. A szocializmusban kötelező közéletiségnek számosan voltak hiteles képviselői is, akik művészetüket őszinte indulattal állították a nép szolgálatába. A finn költészet megújulását is remélte Anna-Maija Raittila, amikor egyre bővülő baráti körének segítségével, hivatásos költők és amatőr versszeretők bevonásával gyűjteni kezdte antológiájának anyagát, mely 1970-ben jelent meg *Kaivojen maa* (Kutak földje) címmel. A kötetben huszonöt magyar költő versei kaptak helyet, a kortárs magyar irodalom összes irányzatának képviselői: Benjámin László, Csoóri Sándor, Csorba Győző, Eörsi István, Garai Gábor, Illyés Gyula, Jékely Zoltán, Juhász Ferenc, Képes Géza, Ladányi Mihály, Mezei András, Nagy László, Nemes Nagy Ágnes, Pilinszky János, Rákos Sándor, Rónay György, Simon István, Somlyó György, Szécsi Margit, Székely Magda, Takáts Gyula, Váci Mihály, Vas István, Weöres Sándor, Zelk Zoltán.

Több mint negyven év távlatából nézve szinte csoda, hogy az antológiában békében megfértek egymás mellett az azóta már elfeledett, szocialista elkötelezettségű költők a polgári hagyományokat folytatókkal ugyanúgy, mint a klasszikus formákat kedvelők a költészet határait feszegető kísérletezőkkel. Raittila szinte mindegyükkel személyes kapcsolatba került. Igen közel állt hozzá Váci Mihály, de ismeretségük rövid ideig tartott – ő ugyanis 1970-ben fiatalon meghalt. Később Pilinszky Jánossal ápolt szoros barátságot, levelezésüket a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának kéziratára őrzi, ahova Pilinszky iratai kerültek 1981-ben bekövetkezett halála után.

Anna-Maija Raittila külön kötetet szentelt Váci Mihály, Illyés Gyula és Pilinszky János verseinek, de saját köteteiben is közölt fordításokat. A *Keskipäivän pilvi* (Felhő délben) címűben (1972) egész csokorra valót közöl Váci Mihálytól, az *Anna meidät kaikki toisillemme* (Adj minket mind egymásnak) címűben (1974) Sinka István, Illyés, Pilinszky, Csorba versei keverednek az eredeti költeményekkel, a *Valvo meissä satakieli* (Virrassz bennünk, fülemüle) című kötetében (1990) közli Kányádi Sándor tizennyolc versét is.

A régebbi magyar költészet is egyre inkább felkeltette Raittila figyelmét. Előbb Ady Endre 60 versét gyűjtötte össze egy kötetbe (*Eliaan vaunuissa* – Illés szekerén 1977), majd a XX. század elejének nagyjait, a magyar költészet aranykorának a képviselőit mutatta be *Taivas irtosi maasta* (Az ég elvált a földtől, 1986) című kötetében, melyben Ady Endre versei után a Nyugat első nemzedéke következik (Babits Mihály, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső és Tóth Árpád) majd jönnek a fiatalabbak: Kassák Lajos, Füst Milán, József Attila, Radnóti Miklós és Szabó Lőrinc. A költő Raittila otthonosan mozog a versformák változatos világában, más nyelveken edzett fordítói munkásságának köszönhetően szinte az eredetivel egyenértékű versekkel ajándékozta meg a finn olvasókat.

Anna-Maija Raittilának 1947 és 1999 között tizenkét saját verseskötete jelent meg, összegyűjtött versei (*Kootut runot*) 2003-ban láttak napvilágot. A magyaron kívül a következő egyéb nyelvekből fordított: görög, latin, angol, német, holland, francia, olasz, spanyol, svéd, észt és orosz. Finnországban leginkább egyházi énekköltőként és tankönyvszerzőként ismert – nemzedékek tanultak a hittankönyveiből és ő a most használatos evangélikus énekeskönyv egyik szerkesztője is. Döntő szerepe volt a taizei mozgalomhoz kapcsolódó szemlélődő imádság és csend kultuszának elterjesztésében is.

Anna-Maija Raittila közösségszervezőként nem ismert határokat: a bizalom zárandokaként járta Európát, és útjai során Franciaországtól Magyarországon és Erdélyen át a Szovjetunióig az ő közvetítésével kerültek kapcsolatba egymással az emberek. Megszervezte afrikai ösztöndíjasok támogatását, és indiai gyerekek taníttatására európai méretű keresztiszülő-hálózatot hozott létre. 2000 decemberében, férje halála után fél évvel agyvérzés érte, s azóta mozgásában és beszédében súlyosan korlátozva, egyre fogyó erővel, de elfogyhatatlan türelemmel élte napjait mostanáig. Egyik, rá nagyon is jellemző versével búcsúzunk tőle:

En ole muuri,
olen aukko muurissa.
Mieluummin mureneva,
hukkaan valuva vesi
mutta vesi –
pelkkä aukko mielummin kuin
muuri.

Nem vagyok fal,
rés vagyok a falban.
Inkább porladó kavics,
hasztalanul elfolyó víz
de víz –
puszta nyílás inkább, mint
fal.

(Valvo meissä, satakieli 1990)

Csepregi Márta

Anna-Maija Raittila fordításai a magyar irodalomból – önálló kötetek

()-ben az eredeti magyar cím, []-ben a finn cím magyar fordítása

- Szász, Imre: *Pallo pilviin* (Felhőfejes). Kirjayhtymä 1969.
Kaivojen maa. Valikoima unkarilaista nyklyriikkaa. [Kutak földje. Válogatás a kortárs magyar költészetből] Kirjayhtymä 1970.
Kukkiva pensas. Unkarin evankelisen kirkon pappien kaunokirjallisia kuvauksia. [Somvirág. Válogatás magyar evangélikus lelkészek szépirodalmi munkáiból]. Kirjaneliö 1971.
Túrmezei, Erzsébet: *Hyvää huomenta, armo*. Valikoima runoja. [Jó reggelt, kegyelem. Válogatott versek] Herättäjä-Yhdistys 1973.
Halasi, Mária: *Takapulpetin Kati* (Az utolsó padban). Tammi 1973.
Mészöly, Miklós: *Saulus* (Saulus). Kirjayhtymä 1974.
Konrád, György: *Vierailija* (A látogató). Tammi 1976, Keltainen kirjasto 126.
Ady, Endre: *Eliaan vaunuissa*. Runoja. [Illés szekerén. Versek] Kirjapaja 1977.
Móra, Ferenc: *Lumottu turkisnuttu* (Kincskereső kisködmön). Tammi 1977, Leijasarja.
Nagy, Katalin: *Muistutusvihkonin tarina* (Intőkönyvem története). Otava 1978.
Pilinszky, János: *Unkarilaisia runoja*. Askeleita ruohossa, pimeässä. [Magyar versek. Lépések fűben, sötétben] Kirjapaja 1979.
Konrád, György: *Häirikkö* (A cinkos). Librum 1982, Unkarin kirjallisuutta-sarja.
Illyés, Gyula: *Liekinpuhaltaja*. Runoja vuosilta 1928–1981. [Lángfúvó. Válogatás 1928–1981 között született versekből] Librum 1983.
Taivas irtosi maasta. Unkarilaista lyriikkaa 1900-luvulta. [Az ég elvált a földtől. Magyar költészet a XX. század első felében] Kirjayhtymä 1986.
Túrmezei, Erzsébet: *Kasvamme alaspäin*. Valikoima runoja. [Lefelé nővünk. Válogatott versek] Herättäjä-Yhdistys 1988.
Váci, Mihály: *Sade hiekkään* (Eső a homokra). Herättäjä-Yhdistys 1989.

*

ISMERTETÉSEK

Amicus Plato, sed magis amicus veritas

Honti László: *Anyanyelvünk atyafiságáról és a nyelvrokonság ismérveiről. Tények és vágyak*. Tinta Könyvkiadó, Budapest 2012. 282 l. (Segédkönyvek a Nyelvészet Tanulmányozásához 143.)

Platon a barátom, de még inkább az igazság – idézi a latin mondást könyvében a szerző (218), azaz: az igazság mindennél előbbre való.

Két éve jelent meg a legutóbbi összegezés a magyar nyelv rokonságáról: *A nyelvrokonságról. A török, sumer és egyéb áfium ellen való orvosság* (főszerk.: Honti László, szerk.: Csics Sándor és Keresztes László. Tinta Könyvkiadó. Bp. 2010; ism.: Finnugor Világ XV[2010]/2: 30–34), és ugyanebben az évben napvilágot látott e mű második, bővített kiadása is.

Honti László jelenlegi monografikus műve, „a kérdés új szempontok szerinti, korszerű összefoglalása” (a könyv külső borítójáról idézve) a prologust, majd a bevezetést követően (7–15) két részre tagolódnak. Egyrészt a történeti-összehasonlító nyelvtudomány alapkérdéseit, a magyar nyelv finnugor (uráli) származásának kritériumait tekinti át, megismertetve a jórészt műkedvelő olvasót a másik két ugor nyelvcsaládbeli nyelv magyarral közös sajátosságaival (16–50). Másrészről, *Anyanyelvünk „rokonságairól”* alcímű alatti a szerző végigtekint az elmúlt évek-évtized dilettáns, tudománytalan nézeteit, e művekből bőségesen idéz, majd ezeket az idézett részeket pontokba szedve észrevételekkel, megjegyzésekkel látja el, ízekre szedve kritizálja, a melléfogásokat korrigálja (51–220). Csak az érdeklődés felkeltésére néhány téma: *A „halzsírszagú atyafiság” régen és ma; Magyar „ősnyelv” és „szómagyarázatok”; A gyökészetről; Nem finnugrista nyelvészek téveszméi; Miért tenyésznek a tudománytalan nézetek?*

Az *Epilógus – az Anyanyelvünk „rokonságáról”* című alfejezetben felsorolt és bíralt szerzők mellett – sorra veszi a legújabban megjelent „alternatív” munkákat (221–232): Balázs Géza, Czákó Gábor, Pusztay János, Szöcs István, Varga Csaba különböző fajsúlyú és terjedelmű műveit. Zárszava végén a „tudálékoskodóknak” Honti Tótfalusi István *Sertések a Bakonyban. Kalandos nyelvtörténet* című könyvét ajánlja (Bp. 2012), „egyebek közt a kurultájós politikai gyülekezet tagjainak és szimpatizánsainak, akik finnugor programok helyett turániakat szeretnének látni” (232).

A *Függelék* (233–240) egyebek mellett a nyelvészeti szakszavakat magyarázza.

Ezután következik a rendkívül gazdag *Irodalomjegyzék* (241–273). Az alábbiakban közlöm az ebben, főleg a XXI. században könyv alakban megjelent – első-sorban hazai – munkákat anyanyelvünk rokonságával kapcsolatban. Tehát tallózok a szerző irodalomjegyzékéből, hozzátéve, hogy nem vizsgáltam meg a budapesti Székely-könyvesboltok legfrissebb állományát. Olvasóim csak a művek szerzői,

címei és – főleg – kiadói alapján egy kicsit gondolják el, hogy miért szerepel e jegyzékben jóformán szinte kizárólag a finnugor nyelvrokonságot tagadó, illetőleg megkérdőjelező mű! (A könyvekkel kapcsolatban Honti véleményét – a könyv névmutatója alapján – is lehet hasznosítani.)

- Aaronovich, David: Vudu-történelem. Korunk legnagyobb összeesküvés-elméleteinek leleplezése. HVG Kiadó, Bp. 2010.
- Alinei, Mario: Ósi kapocs. A magyar-etruszk nyelvrokonság. Allprint, Bp. 2005.
- Bakay Kornél: Magyarak lenni: büszke gyönyörűség. Kráter, Pomáz 2004.
- Bakay Kornél: Kik vagyunk? Honnan jöttünk? Püski Kiadó, Bp. 2004 (Magyarságtudományi Füzetek. Kisenciklopédia 1.)
- Bakay Kornél (szerk.): Történelem 6. osztályosoknak. Alternatív történelem tankönyv 12–13 éves gyermekek számára. László Gyula Történelmi és Kulturális Egyesület, Bp. 2005.
- Bakay Kornél [szerk.]: Hogyan lettünk finnugorok? Hun-Idea Szellemi Hagományörző Műhely, Bp. 2010 (Magyarságtudományi Füzetek. Kisenciklopédia 1.)
- Bakos Attila: A Duna Evangéliuma. Danvantara Kiadó, Bp. 2010.
- Balázs Géza (szerk.): Magyar nyelv. Új érettségi. Corvina, Bp. 2005³.
- Balázs Géza – Benkes Zsuzsa: Magyar nyelv a gimnáziumok és szakközépiskolák 12. évfolyama számára. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. 2004, 2006².
- Bálint Gábor, Szentkatolnai: A honfoglalás revíziója vagyis a hún, székely, magyar, besenye, kún kérdés tisztázása. Püski, Bp. 2008² (Első kiadása: Kolozsvár 1901.)
- Barabási László: Az emberiség története. I. Ósi titkok avagy a mi történelmünk? – II. Ádám ősei. Fríg Kiadó, Bp. 2007–2008.
- Baráth Tibor: A régi kelet. Elfelejtett magyar évezredek? Hun-idea, Bp. 2012.
- Beck Mihály: Humor a tudományban. Akadémiai Kiadó, Bp. 2010.
- Benkő Loránd: A Szovárd-kérdés. Fejezetek egy ómagyar nemzetség történetéből. Akadémiai Kiadó, Bp. 2009.
- Benyhe János: Új dohogó. Nyelv-őr-járat. Kortárs Kiadó, Bp. 2010.
- Bickerton, Derek: Nyelv és evolúció. Gondolat Kiadó, Bp. 2004.
- Bíró József: A magyarság szabir-onogur eredete. A szerző magánkiadása, Bp. 2008.
- Bíró Lajos: A magyar Jézus és a zsidókereszténység bukása. Magyar Ház, Bp. 2009.
- Boda László: Avarok és székelyek az eredetkutatás filozófiájának tükrében. Püski, Bp. 2004.
- Boda László: A magyar eredetkutatás és nyelvünk pere. Filozófiai alapvonalak. Kráter, Pomáz 2008.
- Boda László: Az ugorok. Miért nem finnugor a magyar nyelv? Szófia Kiadó, Bp. 2010.

- Bolyki Tamás: A magyarok rejtélyes eredete. Őstörténetünk titkai. A magyarság igazi gyökerei. Anno Kiadó, h.n. 2008.
- Borbola János: Az egyiptomi ősmagyar nyelv. A szentpétervári papirusz 1115 megfejtése. Magánkiadás, Bp. 2012.
- Botos László (szerk.): Magyarságtudományi tanulmányok. Hun-Idea, Bp. 2008. – Honti: „az általam elolvasott műveknek [e tanulmányok közül] nincs közülük a m a g y a r s á g t u d o m á n y h o z” (245).
- Czakó Gábor: Beavatás a magyar észjárásba. Cz. Simon Bt., Bp. 2008.
- Czakó Gábor: Eredeti magyar nyelvtan. Cz. Simon Könyvek, Bp. 2011.
- Czakó Gábor – Juhász Zoltán: Beljebb a magyar észjárásba. Cz. Simon Bt., Bp. 2010.
- Czeglédy Katalin: Szkíta-hun nyelv ősmondatai. Ősmondatok – ősgyökök. A Kőrösi Csoma Sándor Magyar Egyetem jegyzete. Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó, Bp. 2007.
- Czeglédy Katalin: A magyar és a szkíta-hun nyelvviszony 1–2. Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó, Bp. 2012.
- Cser Ferenc – Darai László: Az újkőkori forradalom népe. Fríg Kiadó, Bp. 2007.
- Cser Ferenc – Darai László: Európa mi vagyunk. I–II. Fríg Kiadó, Bp. 2008.
- Cser Ferenc – Darai László: Kárpát-medence, vagy Szkítia? Fríg Kiadó, Bp. 2008.
- Cser Ferenc – Darai László: Kárpát-medencei magyar ősiség. HUN-idea, Bp. 2010.
- Csihák György: Forog az idő kereke... Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, Zürich–Bp. 2004.
- Dawkins, Richard: A legnagyobb mutatvány. Az evolúció bizonyítékai. Nyitott Könyvműhely, Bp. 2009.
- Dawkins, Richard: A valóság varázsa. Válaszok az univerzum nagy kérdéseire. Partvonal, Bp. 2011.
- Dietrich, Maria: A szumér-magyar kérdés megoldása. + 4.100 szavas egyeztető szótár. Fríg Kiadó, Bp. 2009.
- Erdélyi István: Őseink nyomában. A magyar őstörténet kutatása a XX. században. Masszi Kiadó, Bp. 2004.
- Erdélyi István: Scythia Hungarica. A honfoglalás előtti magyarság régészeti emlékei. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Bp. 2008.
- Érdy Miklós: A magyarság keleti eredete és hun kapcsolata. Kairosz Kiadó, Bp. 2010.
- Fazakas Ferenc Miklós – Fazakas Sándor Zsolt: Múltból jövőt. A magyarság regénye. Barnaföldi Gábor Archívum, Bp. 2011.
- Fercsik Erzsébet – Raátz Judit: Keresztnevek enciklopédiája. A leggyakoribb női és férfinevek. Tinta Könyvkiadó, Bp. 2009.
- Földes Attila: Nyelvi és genetikai őseink a sumerek. Anahita–Ninti, Bp. 2002².
- Grandpierre Attila: Királyi mágusok ősnépe a magyar. HUN-idea, Bp. 2007.
- Grandpierre Attila: Atila és a húnok. A szkíta-hun-magyar folytonosság. Grandpierre K. Endre munkáinak és jegyzeteinek alapján. Napkút Kiadó, Bp. 2009.

- Grandpierre K. Endre: A magyarok istenének elrablása. Koronás Kerecsen Kiadó, h.n. 2008.
- Györffy György (szerk.): A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Kortársak és krónikások híradásai. Osiris Kiadó, Bp. 2002/2009. – A műnek alkalmasint a 4. és 5. kiadása.
- Haarmann, Harald: Letűnt népek lexikona. Az akkádoktól a vikingekig. Corvina, Bp. 2008.
- Hajas Zsuzsa: Magyar nyelv 12. középiskolásoknak. Pedellus Tankönyvkiadó, Debrecen 2009.
- Hajdú Mihály: Családnevek enciklopédiája. Leggyakoribb magyar családneveink. Tinta Könyvkiadó, Bp. 2010.
- Haller, Dieter: Etnológia. Athenaeum, Bp. 2000 (Atlasz 16.)
- Hasselblatt, Cornelius: De boom de Finoegristiek. Shaker Publishing, Maastricht, 2000.
- Hegedűs József: Hiedelem és valóság. Külföldi és hazai nézetek a magyar nyelv rokonságáról. Akadémiai Kiadó, Bp. 2003.
- Helikov, Mübariz – Nyitray Szabolcs: Ősmagyarok Azerbajdzsánban. HUN-idea, Bp. 2008.
- Helikov, Mübariz – Nyitray Szabolcs: Hunok a Kaukázusban. A kaukázusi kereszténység. HUN-idea, Bp. 2011.
- Hock, Hans Henrich – Joseph, Brian D: Language history, language change, and language relationship. Mouton de Gruyter, Berlin–New York 2009.
- Hóman Bálint: A magyar hún-hagyomány és hún-monda. Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő 2010.
- Honti László (főszerk.) – Csúcs Sándor – Keresztes László (szerk.): A nyelvrokonságról. Az török, sumer és egyéb áfium ellen való orvosság. Tinta Könyvkiadó, Bp. 2010^{1,2}.
- Illig, Heribert – Weissgerber, Klaus: Magyarok a kitalált középkorban. Újraírt történelem. Allprint, Bp. 2003.
- Imre, Kálmán: „Génmódosított” történelem. HUN-idea, Budapest, 2011.
- Juhász Zsolt: A Magyar nyelv mint útikönyv az élet nevű túrához. Szerzői kiadás, h.n. 2012.
- Jutikkala, Eino – Pirinen, Kauko: Finnország története. Kairosz Kiadó, Bp. 2004.
- Kakuk Mátyás: Szkíta–magyar nyelvhasználat. PodPress, Bp. 2009.
- Kiss Dénes: Bábel után. Esszék, tanulmányok a magyar nyelvről. Püski, Bp. 2004.
- Kiss Dénes: Az ŐSEGY titka. A magyar nyelv tana. Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó, Bp. 2006.
- Kiss Dénes: Emberszám. Frig Kiadó, Bp. 2008.
- Kiss Dénes: Gömbgondolkodás. Püski, Bp. 2010.
- Kiszely István: A magyar nép őstörténete. Magyar Ház, Bp. 2001.

- Komáromi Csipkés György: A magyar nyelv magyarázata. Hungaria illustrata. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Bp. 2008 (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 228.)
- Komlóssy Gyöngyi: A különös magyar nyelv. Adalékok Bél Mátyás nyelvtudományi munkásságához. Universitas Kiadó, Bp. 2010 (Historia Litteraria 27.)
- Kósa László: „Ki népei vagytok?” Magyar néprajz. Planétás, Bp. 1998.
- Krantz, Grover S.: Az európai nyelvek földrajzi kialakulása. Magánkiadás, Bp. 2000.
- Kristó Gyula: Magyarország története. 895–1301. Osiris Kiadó, Bp. 2007.
- Kristó Gyula – Barta János – Gergely Jenő: Magyarország története. Előidőktől 2000-ig. Pannonica Kiadó, Bp. 2002.
- Kutrovátz Gábor – Láng Benedek – Zemplén Gábor: A tudomány határai. Tudomány &... Typotex, Bp. 2009.
- Langó Péter: Amit elrejt a föld... A 10. századi magyarság anyagi kultúrájának régészeti kutatása a Kárpát-medencében. L'Harmattan, Bp. 2007.
- Lónay Gyula: A magyar nyelv misztériuma. I. Babylon Ósnyelv Akadémia Alapítvány. Bp. 2008.
- Lőrinc László (szerk.): Egyezünk ki a múlttal! Műhelybeszélgetések történelmi mítoszainkról, tévhiteinkről. Történelemtanárok Egylete, Bp. 2010.
- Marác László: Magyar újjászületés. Politikai elméletek Közép-Európáról. Frig Kiadó, Bp. 2007.
- Marác László – Obrusánszky Borbála (szerk.): A hunok öröksége. HUN-idea, Bp. 2009.
- Marcantonio, Angela: Az uráli nyelvcsalád. Tények, mítoszok és statisztika. Magyar Ház, Bp. 2006.
- Marcantonio, Angela: A történelmi nyelvészet és a magyar nyelv eredete. A. M. válogatott tanulmányai. HUN-idea, Bp. 2006.
- Margittai Gábor: Mi a madzsar? Magyar tudatú néptörédek Ázsiában, Afrikában, Európában. Sclar, Bp. 2009
- Marton Veronika: A sumir kultúra története. Magánkiadás, Győr 2000.
- Marton Veronika: A pártusok, a sivatag lovagai. Matrona, Győr 2010.
- Maticsák Sándor: Vándorló napok. A hét napjainak elnevezése az európai nyelvekben. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen 2006.
- McLeod, Judyth A.: Legendás földek atlasza. Mesebeli királyságok, fantomszigetek, elsüllyedt kontinensek és más titokzatos világok. Kossuth Kiadó, Bp. 2011.
- Mesterházy Zsolt: A magyar ókor. Kárpáti Ház, Bp. 2003.
- Mireisz László: A magyar vallás. Harmadik Évezred Kiadó, Bp. 2010³.
- Molnár Zsolt – Molnárné Czeglédi Cecília (szerk.): A tiszta magyar nyelv kincseinek megőrzése és tanítása. Püski, Bp. 2009.
- Nagy Károly: Őshazakeresőink nyomában. Magyar Könyvklub, Bp. 2003.
- Nagy Sándor: A magyar nép kialakulásának története. Gede Testvérek, Bp. 2003².

- Nemere István: A magyarok eredete. Magyar történelem. Alternatív tankönyv az általános iskolák 5. osztálya számára. Nagykönyv-kiadó, Nyíregyháza 2008.
- Nemeskürty István: Mi, magyarok. Történelmünk ezerszáz éve. Akadémiai Kiadó, Bp. 2006.
- Nyitrai István: Szakvélemény. Hun szövegek: az Iszfaháni Kódex és a Krétai Kódex. Bp. 2010. Kézirat.
- Obrusánszky Borbála: Hunok a Selyemúton. Masszi Kiadó, Bp. 2008.
- Obrusánszky Borbála: Szkiták, hunok, magyarok. Kárpátia Műhely, Bp. 2010.
- Orbán Dezső – Grandpierre Attila: Fejezetek a székelység őstörténetéből. Kárpátia Műhely, Bp. 2009.
- Padányi Viktor: Dentu – Magyaria. Püski, Bp. 2000.
- Pusztay János: Gyökereink. A magyar nyelv előtörténete. Milyen áfium ellen kell orvosság? Nap Kiadó, Bp. 2011.
- Radics Géza: Eredetünk és őshazánk. Hungarian freedom fighters federation. Korosi Csoma Sandor Cultural Society, h.n. 2002.
- Raskó István: Honfoglaló gének. Medicina Könyvkiadó, Bp. 2010.
- Rédei Károly: Őstörténetünk kérdései. A nyelvészeti dilettantizmus kritikája. Balassi Kiadó, Bp. 2003².
- Sándor Klára: Nyelvrokonság és hunhagyomány. Typotex, Bp. 2011.
- Sipos Lajos (szerk.): A magyar nyelv és irodalom enciklopédiája. Dunakanyar Könyvkiadó, Bp. 2002.
- Smits, Rik: Nyelvek hajnala. Nyitott Könyvműhely, Bp. 2011.
- Stemler Ágnes: Nyelvrokonság és nyelvtörténet. Mátyás Flórián nyelvtudományi munkássága. Országos Széchényi Könyvtár – Gondolat Kiadó, Bp. 2004.
- Szabados György: Magyar államalapítások a IX–XI. században. Előtanulmány a korai magyar állam történelmének fordulópontjairól. Szegedi Középkorász Műhely, Szeged 2011.
- Szabó István Mihály: A magyar nép eredete. Az uráli népek eurázsiai–amerikai őstörténete. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Bp. 2004.
- Szemerényi, Oswald J. L.: Introduction to Indo-European linguistics. Oxford University Press, Oxford 2007.
- Szendrei László: A kezdetektől Szent Istvánig. ProBook Könyvkiadó, Bp. 2009.
- Szendrei László: A turanizmus. Definíciók és értelmezések 1910-től a II. világháborúig. Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő 2010.
- Szilágyi János György: A tenger fölött. Írások ókori görög és itáliai kultúrákról. Gondolat Kiadó, Bp. 2011.
- Szilvásy György: Magyar Kislexikon. Nemzeti alapismeretek. Honfoglalás 2000 Egyesület, Bp. 2009.
- Szondi Miklós (szerk.): Történelmünkhöz bővebben, magyarul. Ismeretterjesztő könyv. K.n., Solt 2012.
- Tolcsvai Nagy Gábor: Idegen szavak szótára. Osiris Kiadó, Bp. 2007.
- Tolnai László: Ősi neveink – aranykincseink. Allprint, Bp. 2007.

- Tótfalusi István: Magyar Etimológiai Nagyszótár. Arcanum, Bp. 2004 (Könyvtár VI., lexikonok, adattárak.) – DVD.
- Tótfalusi István: Klasszikus szócsaládok. Nyelvünk görög és latin eredetű szavai. Tinta Könyvkiadó, Bp. 2009.
- Tótfalusi István: Sertések a Bakonyban. Kalandos nyelvtörténet. Libri Kiadó, Bp. 2012.
- Tóth Imre: Magyar őstörténet avagy „nem jöttünk mi sehonnan sem”. Fríg Kiadó, Bp. 2009.
- H. Tóth Imre: Bevezetés a szláv nyelvtudományba. Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar – Berzsenyi Dániel Főiskola, Bölcsészettudományi Kar, Szeged–Szombathely 2004.
- T. Turi Gábor: Nyisd fel a szemed és lássál. Barangolás az ősi időkben magyar szemmel. Pytheas, Bp. 2011.
- Ucsiraltu: A hun nyelv szavai. Napkút Kiadó, Bp. 2008.
- Uosztics Mátyás: Magor nyelv és történelem. Colorcom Media, Bp. 2011.
- Varga Csaba: IDŐ és ABC. Fríg Kiadó, Bp. 2003.
- Varga Csaba: A magyar szókincs titka. Bevezetés az új szótanba. Fríg Kiadó, Bp. 2005.
- Varga Csaba: A nyelvek anyját tudtam én. Fríg Kiadó, Bp. 2008.
- Varga Csaba: Szavaink a múltból. Fríg Kiadó, Bp. 2010.
- Varga Csaba: A finnugorista áfium ellen való orvosság. Fríg Kiadó, Bp. 2011.
- Varga Géza: A székelység eredete. Írástörténeti Kutatóintézet, Bp. 2001 (Írástörténeti Tanulmányok. Az Írástörténeti Kutatóintézet sorozata)
- Varga Géza: Így írtok ti magyar őstörténetet. Írástörténeti Kutatóintézet, Bp. 2010 (Írástörténeti Tanulmányok. Az Írástörténeti Kutatóintézet sorozata)
- Vásáry István: Magyar őshazák és magyar őstörténetek. Balassi Kiadó, Bp. 2008 (Magyar Őstörténeti Könyvtár 24.)
- Vécsey Aurél: Hunok–magyarok eredete és vándorlásai. Vagabund Kiadó, [Kecskemét] 2009.
- Végyváry József (szerk.): „Kiálts telyes torokkal!” Képek és írások Pap Gábor művészettörténész 60. születésnapjára. Polar, Bp. 2000.
- Végyváry József: „És mégsem mozog...” Tanulmányok anyanyelvről, hitről, tudománytörténetről, és nevelésről, világképről, szerves műveltség és hivatalos tudomány viszonyáról. Főnix Könyvműhely, Bp. 2005 (Főnix Könyvek 62.)
- Vékony Gábor: Magyar őstörténet – magyar honfoglalás. Nap Kiadó, Bp. 2002.
- Veres Péter: Mérföldkövek a magyar őstörténetben. Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Bp. 2009.
- Wiik, Kalevi: Eurooppalaisten juuret. Atena Kustannus Oy., Jyväskylä 2002.
- Wiik, Kalevi: Az európai népek eredete. Nap Kiadó, Bp. 2008.
- Zichy István: A magyarok őstörténete és műveltsége a honfoglalásig. Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő 2005.

A jegyzék láttán Kiss Antal debreceni kollégám – a hajdani finnugor szemináriumokon finnugorelles könyveket bemutató előadások lelkes főszereplője – is elégedetten csettinthet!

Honti műve – mint már említettem – az igen hasznos *Névmutatóval* (274–282) zárul.

A szerző munkája értékes. Remek a címe. Csupán néhány részleten vitatkozom vele.

1) Szemet szúr, hogy legjobb szándékú kollégáink közül egy-kettőt hibáztat – egy, főleg a dilettánsoknak szánt műben! – az „alternatív” nézeteket vallókkal való szembenállás mértékével kapcsolatban (12–13). Egyébként érdekes lenne végignézni, hogy a szerző a dilettánstól kezdve milyen szavakkal említi könyvében a másként nyilatkozókat.

2) „Betűhív és az eredeti tipografizálást híven megtartó idézet!” – gyakran olvasható ez a mondat a mű 417 jegyzete között. Mindezt az idézőjelek miatt fölöslegesnek tartom. – Itt jegyzem meg, hogy a szerző az idézeteket eredeti (finn, angol, német, orosz, olasz, holland) nyelven, majd a lábjegyzetben magyarul adja meg.

3) Egy-két szakmai részletkérdés (egy részüket már bíráltam a 2010-es nyelvrokonsági összegezés ismertetésében). Például: volgai nyelveknek (106, 180) nem említhetjük a cseremisz és a mordvint (jól: 41). Vagy: a KESK, azaz a zürjén szófejtő szótár 1999 helyett (261) 1970-ben jelent meg.

A minap, 2012. november 10-én a Magyar Nemzet Hétvégi magazinjában jelent meg Czákó Gábor *Lomb és törzs. „A magyar nyelv természeti rende”*. – Százötven éve jelent meg a *Czuczor–Fogarasi első kötete* című cikke. Ebben ilyen mondatok olvashatók: „Finnugor nyelvből való-e a féreg szó, vagy nálunk született, s tőlünk vették át a vogulok?” Czákó kijelentéséhez ezúttal is legalább három kérdést tehetnénk fel, avagy bíráló megjegyzést írhatnánk. Itt jegyzem meg, hogy Marác Lászlónak a 2011. október 24–27. közötti ankarai hungarológiai szimpóziumon – közvetlenül az én előadásom után – közölt magyarázata, mely szerint a magyar *szablya* szó *szab* igének származéka lenne (ugyanígy nyilatkozik a Czuczor–Fogarasi-szótár), súlyos hiba. Rédei Károlynak lehet igaza, aki a hollandiai Groningenben nyelvészetet, sőt finnugrisztikát tanult Marácot így minősíti: „nyelvészeti ismeretei egyrészt hiányosak, másrészt zavarosak” (*Őstörténetünk kérdései. A nyelvészeti dilettantizmus kritikája*. Bp. 1998. 72). Megállapítható, hogy a ragozó finnugor nyelvek egyikében, a magyarban szógyököknek kötelező érvényű kikövetkeztetése, továbbá a gyökökkel való szabad manipulálás, azaz egy-egy szócsalád önkényes megállapítása m á r a s z ó t á r í r ó k k o r á b a n, a XIX. században zsákutcának bizonyult, és a „módszer” felmelegítése az új évezred fordulóján enyhe szót használva is megmosolyogtató, sőt mondhatni: tragikomikus (a kérdésről vö. 160–178).

„A nyelvtudomány művelői sohasem vették föl szívesen a kardcsörtető dilettánsok által odavágott kesztyűt, olykor azonban mégis sort kerítettek nézeteik nyilvános kommentálására.” (14). Zsirai Miklós *Őstörténeti csodabogarak* (1943),

Hajdú Péter *Új hazát találtak, őshazát keresnek* (1969), Rédei Károly most említett munkája, valamint Honti László főszerkesztőként, illetve szerzőként megjelent két műve (2010, 2012) példa erre a magyar tudományosság szempontjából.

A szerző jó harminc éve, *Magyar őstörténet – finnugor nyelvtudomány (Szélfjegyzetek László Gyula könyvéhez)* című cikkével (1981) kötelezte el magát a nyelvrokonság kérdéskörének vizsgálata mellett. Azóta e területen egy sor tanulmánya megjelent (253–255). Súlyos és nemigen értékes évek egy kiváló finnugor nyelvésznek. Az volna a javaslatom, hogy a jövőben adja át e terepet egy maga által kiválasztott utódnak, és ismét kedvenc tudományterületével, az obiugor nyelvészettel, illetőleg az összehasonlító finnugor nyelvtudomány művelésével folytassa pályafutását. Érvem emellett – ismertetésem első sorai szellemében – röviden ennyi: *ars [~ scientia] longa, vita brevis*, azaz: a művészet [~ a tudomány] hosszú, az élet rövid.

Zaicz Gábor

*

Aranyhajnal

Raija Bartens, Kultainen aamunkoi. Neljän marilaisen runoilijan muistolle. Savariae, 2007. [Aranyhajnal. Négy mari költő emlékére.] (Bibliotheca Ceremissica. Tomus VII.)

A Pusztay János professzor által szerkesztett és Szombathelyen megjelenő számos könyvsorozat egyike a Cseremisz⁸ Könyvtár. Ennek VII. köteteként jelent meg öt évvel ezelőtt Raija Bartens könyve finn nyelven. A szerző a Helsinki Egyetem nyugalmazott professzora, aki nyelvészeti munkássága mellett több kötetnyi műfordítással tette ismertté a kisebb finnugor népek irodalmát. Már akkor elhatároztam, hogy ismertetem lapunkban Bartens könyvét, amikor megkaptam és először olvastam. Az okokra írásomban még visszatérek. Sajnos a könyv átmene-tileg elkallódott és így el is felejtődött. Idén tavasszal került elő, de az ismertetés lapunk korábbi számaiba nem fért bele.

A négy mari költő, akiknek munkásságával a szerző megismertet bennünket: S. G. Csavajn (Bartensnél: Tšavain) (1888–1937), N. S. Muhin (1890–1937), Sabdar Osip (1898–1937) (Bartensnél: Šabdar) és Olik Ipaj (1912–1937).⁹ Az azonos halálozási évszám nem sajtóhiba és nem is véletlen: mind a négyen a sztálini terror áldozatai lettek egy ugyanazonnap, 1937. november 11-én lötték agyon őket. Az alábbi

⁸ A régebbi szakirodalomban *cseremisz*nek nevezett nép és nyelv belső elnevezése *mari*. Ma inkább ezt használjuk.

⁹ Az itt szereplő költők néhány verse magyarul is olvasható a Medveének c. kötetben.

hosszabb idézet Bartens könyvéből (76–77) jól megvilágítja a történeteket: „Csavajnt azzal vádolták, hogy egy törvénytelen nacionalista szervezet vezetői közé tartozott, és polgári-nacionalista nézeteket terjesztett a mari nép körében az irodalom és művészet közvetítésével. Terrorcselekmények előkészítésében is részt vett a kommunista párt és a szovjet kormány vezetői ellen.¹⁰ Az ítélet: agyonlőni. Sztálin már 1937 júliusában olyan utasítást adott ki, hogy az ellenségeket regisztrálni és osztályozni kell agyonlövendőkre vagy koncentrációs táborba zárandókra. Helyi szinten az osztályozást és az ítéletek meghozatalát az ún. trojka végezte. Ennek tagja volt a helyi pártbizottság első titkára, az NKVD¹¹ helyi főnöke és a Mari ASzSZK főügyésze. Csavajnt az ítélethozatal másnapján november 11-én este 8 órakor lőtték agyon. Ugyanakkor elégették irodalmi hagyatékát, 18 feljegyzéseket tartalmazó füzetet és 11 dossziényi kéziratot. Ugyanaznap este és éjjel lőtték agyon a könyvemben tárgyalt mind a négy költőt (egyes források szerint Olik Ipajt már az előző éjjel), valamint huszonkét mari személyt, többségükben írókat. 1937–38-ban a mari írószövetség összes tagját agyonlőtték. A mari irodalmat eltávolították a könyvtárakból, a könyveket elégették. Egy becslés szerint Mariföldön mintegy 15 ezer embert ítélték halálra. Más források szerint az utólag rehabilitáltak száma lenne 15 ezer, ami azt jelenti, hogy ennél sokkal több embert öltek meg. A táborokban meghaltak számáról nincs információ. A mari értelmiséget szinte teljes egészében megsemmisítették. A holttesteket erdőbe és mocsarakba vitték. Mariföldön mintegy 200 tömegsírt találtak.”

Szívesen folytatnám Bartens szövegének fordítását, de hűnek kell maradnom a könyvismertetés műfaji szabályaihoz. Már az első olvasáskor abban reménykedtem, hogy ez a könyv előbb-utóbb magyarul is megjelenik. Ehhez azonban olyan fordító kellene, aki a mari nyelvet legalább olyan jól ismeri, mint Bartens. A szerző legfőbb érdeme ugyanis az, hogy nemcsak a költők életútját és munkásságát mutatja be, hanem magukat a verseket is. Méghozzá az eredeti szöveget és mellette saját műfordítását is. A Csavajnról szóló fejezetben, ha jól számoltam, a költő másféltucat versével ismerkedhetünk meg. Bartens fordításai megbízhatók és művésziek, már amennyire én meg tudom ítélni. A szerző bemutatja a versek keletkezéstörténetét, a szövegváltozatokat és nagy empátiával elemzi mondani-álójukat, stílusukat.

Négyük közül Csavajnt volt a legidősebb és íróként a legjelentősebb. Őt tartják a mari irodalom atyjának, ma kulturális intézmények és utcák viselik nevét. Csavajnt szegényparaszti családból származott, de apja tanulni küldte. Az alsóbb iskolák elvégzése után 1904-ben a kazanyi szemináriumban (tanítóképzőben) folytatta tanulmányait. Ezt a tanítóképzőt jól ismerjük a finnugor nyelvtudomány történetéből, hiszen általában innen kerültek ki azok a diákok, akik a Volga-vidéken gyűjtő magyar és finn kutatók kísérői és nyelvmesterei lettek. A tanítóképzőt 1872-ben alapították azzal a céllal, hogy a kisebbségek (marik, udmurtok, tatárok stb.) számára tanítókat képezzenek, és az anyanyelven folyó oktatás révén elősegítsék az ortodox vallás, az orosz kultúra és nyelv elterjedését a kisebbségek

¹⁰ Ezekből a vádakból természetesen semmi sem igaz.

¹¹ A Belügyi Népbizottság orosz elnevezésének rövidítése.

körében. A szeminárium legtehetségesebb mari és más nemzetiségű diákjai, köztük Csavajnt is, a megszerzett műveltséget arra használták fel, hogy elősegítsék saját népük kulturális felemelkedését. Csavajnt 1905. december 2-án írta első versét *A berek* címmel, és egyúttal ez jelentette a mari műköltészet megszületését is. A versben szereplő berek nem közönséges liget, hanem az ősi vallásukhoz ragaszkodó marik szent ligete, áldozatbemutató helye. Ezért szidalmazza a költő a vers végén azokat, akik ki akarják vágni a liget fáit. Nem véletlen, hogy az NKVD 1934-ben Mariföldön hadjáratot indított a szent ligetek ellen is. Egyszerre likvidálták a ligeteket és az áldozatot bemutató papokat.

Kortársaihoz hasonlóan Csavajnt is lelkesen üdvözölte az 1917-es forradalmat. Azt remélte, hogy véget ér a mari nép szegénységének és megaláztatásának kora. A húszas években valóban úgy látszott, hogy a mari értelmiség reményei valóra válnak. Csavajnt szorgalmasan dolgozott, tanított, újságot szerkesztett, verseket, elbeszéléseket, regényt és történelmi drámát írt, új műfajokkal gazdagítva a fiatal mari szépirodalmat. 1936-ban még megbízták Csavajnt, Sabdar Osypot és Olik Ipajt, hogy írjanak verset Sztálin számára (ilyeneket máshonnan is küldöztek a Népek Nagy Vezérének). A vers el is készült és oroszra fordítva elküldték Sztálinnak, de a szerzőkön ez sem segített. Csavajnt 1937 májusában letartóztatták és novemberben költőtársaival együtt agyonlőtték. Május végén a nyomozók számára készült vallomása végén ezt írja: „Teljesen szovjet embernek tartom magam. Nincs szükségem semmire, csak hagyjanak nyugodtan dolgozni. Magam miatt nem panaszkodom. Eleget éltem – 49 éves vagyok – átéltem bánatot és örömet. Egy erős érzélem tölt el. S ez a szeretet mari népem iránt. Ha a saját népünk szeretete büntett, akkor büntessenek meg engem. Tudják, mi egyebet tettem. Ha úgy gondolják, hogy hasznára lehetek a mari népnek és a szovjethatalomnak, akkor adjanak lehetőséget a munkára, hogy alkotómunkát végezve élhessek. Ha elveszik tőle az alkotómunka lehetőségét, az egy író számára a halálnál is rosszabb.”

Ha kisebb terjedelemben is, de ugyanolyan alaposan és hozzáértően mutatja be Bartens a Nyikolaj Muhin, Oszip Sabdar és Olik Ipaj költészetét és tragikus sorsát is. Teljesen nyilvánvaló, hogy egyikük sem volt a szovjetrendszer ellensége. Olik Ipaj első, 1928-ban megjelent verse a *Komszomol*¹²-dal volt. 1937 júliusában a mari írószövetség ülésén Olik Ipaj legutóbbi kötetében megjelent 30 versből 17-et szovjetellenesnek nyilvánítottak. A hivatalos bíráló, egy politikai újságíró, Olik Ipaj egyik soráról (a sor magyarul: *A hollófekete éjből a mari falu virágba borult a szép napsütésben!*) így vélekedett: „Tehát csak a mari falunak kell virágba borulnia, a többi falunak, ahol más nemzetiségek élnek nem kell virágoznia. Ez polgári nacionalizmus!” „Az ilyen megállapítások nevetségesek lennének, ha nem tudnánk, hogy az író életéről és haláláról volt szó.” – írja Bartens.

Talán nem helyes, hogy egy irodalomtörténeti mű bírálatában a legfontosabbról, a versek művészi értékéről esik a legkevesebb szó. Bevallom nem ismerem annyira a mari nyelvet, hogy biztos ítéletet tudnék mondani a kötetben közölt mari versek művészi értékéről. Raija Bartens kiváló fordításaiból kiolvashatók a témák (a mari

¹² A Kommunista Ifjúsági Szövetség orosz nevének rövidítése.

nép, a természet, a falusi élet, az ősi vallás és kultúra tisztelete, és persze néha a politikai elvárásokhoz való kényszerű alkalmazkodás is) és megtalálhatók a megvalósításhoz használt művészi eszközök is, amelyek közül most csak a népdalok egyszerűségére törekvő stílust említeném meg.

Befejezésül arról, miért is tartottam fontosnak Raija Bartens könyvének ismeretetését. Az első ok a módszer. Véleményem szerint így kell, így kellene bemutatni a kisebb finnugor népek irodalmát: nagyfokú empátiával, eredeti forrásokra való támaszkodással, a művek értő elemzésével, tartalmilag és formailag is hű fordításokkal.

A második ok a bemutatott költők művei, amelyekkel érdemes megismerkedni, amelyeket érdemes lenne más nyelvekre (magyarrá is) lefordítani.

A harmadik ok a költők sorsa. Sohasem szabad elfeledkezünk azokról a bűnökről, amelyeknek ezek a mari költők áldozatul estek. Sok mindent tudunk már a rémület éveiről, évtizedeiről, de még nem eleget. Folytatni kell a kutatást és a megszerzett ismereteket tovább kell adni a fiatalabb generációknak, hogy soha ne felejtődjenek el, hogy soha ne ismétlődhessenek meg.

Csúcs Sándor

✱

Munkácsi Bernát élete és munkássága

István Kozmács: *The Life of Bernát Munkácsi*. Budapest, 2010.

Kozmács István Munkácsi Bernát életéről és kutatómunkáiról szóló művét Peter Munk, kanadai-magyar iparmágnás és filantróp adományából fordíttatták le angolra és juttatják el az Amerikában élő magyarokhoz. Munkácsi Bernát Peter Munk nagyapjának testvére volt, így a könyv személyes örökségnek is tekinthető, melyet szívügyének érezhetett megjelentetni második anyanyelvén. Ezen felül azt gondolom, hogy az angol fordítás ahhoz is hozzájárul, hogy az amerikai magyarok megismerjék hazájuk, nyelvük egy kis szeletét egy a személyiségében példamutató és kitartásáért, áldozatos munkájáért tiszteletreméltó tudós élete által. Remélem, a mű nemcsak érdekes olvasmányként szolgál majd nekik, természetesen mindenkinek határon innen és túl, hanem felébreszti a hazaszeretet lángját is az olvasóban.

Kozmács István nagyon részletesen, ugyanakkor érdekesen számol be Munkácsiinak az udmurtok (votjákok), később a manysik (vogulok) között végzett kutató-

munkájáról. Ez a részletesség nagyban köszönhető a fiatal nyelvész újtájról vezetett naplójának is. Az utazások története hét-nyolc fejezetet ölel fel, amelyekben megtalálható az előkészületek és a hazaérkezés leírása is. Számomra ez a néhány fejezet adja a könyv magját, nemcsak azért, mert ez a rész van a legjobban kifejtve, hanem mert érezhetően a szerző Munkácsi ezen életszakaszára akarta a legnagyobb hangsúlyt fektetni... de az egyik következik a másikkól. Kozmács István jól sejtette, és könyvében utal is rá, hogy Munkácsinak ez volt a legtermékenyebb, legboldogabb, ugyanakkor legfáradtságosabb időszaka az életében. Én azért is éreztem ezt a részt a könyv központjának, mert a Munkácsi feljegyzéseiből idézett szakaszok fordulatos, olykor együttérző, néhol humoros, de legfőképpen személyessé tették az utazások történetét. Így az olvasó is átérezheti a kutatómunka jelentőségét és azt, hogy Munkácsi milyen odaadással végezte a rábízott feladatot.

Az udmurtoknál végzett kutatás első állomása Kazany volt 1885-ben, mely egy fejezet címeiként is szerepel könyvben. Ebben a fejezetben beleláthatunk abba is, hogy Munkácsi mennyire precíz ember volt, hiszen rendkívül pontos feljegyzéseket készített minden egyes rubelről, amit utazása során költött. Természetesen erre szükség is volt hiszen nem saját pénzből, hanem hitelből és az Akadémia által adott rubelekből kellett gazdálkodnia.

Továbbá, itt, Kazanyban, ismerkedett meg útitársával, későbbi barátjával Nicolai Ivanovich Ivanovval¹³, és főbb támogatóit Ilyminskit, Krushevskyt, Belyayevet és Kuznecovot is itt szerezte. Kuznecov (akinek egy külön fejezetet is szentel a szertő) Vyatka provinciában született, cseremiszt, udmurtot és mordvint is tanított, többek között az Orosz Földrajzi Társaság tagja is volt, emellett nagyon odaadó és segítőkész embernek ismerhetjük meg a műből. Nemcsak pénzügyileg, de barátilag, tanácsokkal is támogatta Munkácsit. Az archeológiai társaságtól is kért ajánlást Munkácsinak, sőt a rendőrségen dolgozó barátjánál is közbenjárt az utazáshoz szükséges iratok ügyében. De még így sem volt problémamentes az utazásuk, majdnem minden falu papjával összetűzésbe kerültek, közülük is a legrosszabb eset a Lyuk falubeli Andrei atya volt, aki egyenesen azt hitte hogy az egyház küldöttei, akik az udmurtok vallási szokásait, nézeteit jöttek vizsgálni és majd jelenteni fogják azt feljebbvalóiknak. Tudnunk kell ehhez azt, hogy az atya gyanakvása bizonyos szempontból indokolt volt, mivel az udmurtok, bár meg voltak keresztelkedve, még megtartották pogány szertartásaikat, ünnepeiket.

A *Nicolai, hajadonok, és papok (Nicolai, Maidens, and Clergymen)* című fejezetben az udmurtok szokásaiba és életébe is betekintést nyerhetünk.

Nicolai falujában a lánykérési szokásokkal ismerkedhetünk meg többek között: Az udmurtoknál általában a lányok választják a fiúkat, énekelnek és táncolnak nekik, sőt az sem zavarja őket, ha az erősebb nem egy este több lánynak is „udvarol”. Sajnos Nicolai sem volt kivétel, ami jócskán megnehezítette a kutatómunkát és, az emberek viselkedésére erősen odafigyelő, Munkácsival való kapcsolatát is tönkretette. De szerencsére itt, de főleg Selta faluban több száz népdalt és más

¹³ A könyvben az orosz és udmurt nevek természetesen angolos formában szerepelnek. Ezen az ismertetés szövegében nem változtattunk. *A szerk.*

nyelvi anyagot gyűjtött össze. Az utazás eléggé viszontagságos volt, de eredményes, és sok tanulsággal szolgált a következő expedícióhoz.

Három évet töltött otthon mielőtt, 1888-ban, visszatért volna Oroszországba, hogy tanulmányozza a manysi nép nyelvét, továbbá, hogy megfejtse a Reguly Antal által gyűjtött, de publikálatlan vogul szövegeket, hogy megfejtse a „Reguly-kódot”¹⁴. Otthoni tartózkodása idején kiadta udmurt szövegeit és megírta udmurt szótárát is.

A vogul útra egyetemi barátjával, Pápai Károllyal készült. Az oroszországi tartózkodásnál már nem ütköztek problémákba (Munkácsi tudta, kihez kell fordulni Kazanyban), nem úgy, mint az utazás során, ahol a természet (az olvadó jég) megnehezítette dolgukat. Végül a Volga és a Káma mentén érték el Perm vidékét, ahonnan dél felé vették az irányt, ugyanis Munkácsi a déli dialektusokat akarta tanulmányozni először, majd az északiakat, közben valahogy megfejteti Reguly szövegeit. Munkácsi nehezen talált olyan közlőt, aki segített volna neki a fordításban, illetve aki ismerte volna a Reguly által lejegyzett történeteket. Reguly példáján okulva Munkácsi szorgalmasan jegyzetelt és fordított, és végül Reguly manysi (vogul) szövegeit megfejtette. Útjának eredménye a *Vogul Népköltési Gyűjtemény* négy kötete.

„Visszatérve a civilizációba” egy kis hezitálás után elvállalta a Pesti Izraelita Hitközség tanfelügyelői állását. Később kidolgozta a „Magyarországi izraeliták vallásoktatásának egyetemes tantervét”, amellyel reformálni akarta a zsidó oktatást. Ugyanis ő a zsidó identitás alapjának a héber nyelv és a Biblia héber nyelvű tanítását tartotta.

A tudományos tevékenységet is folytatta, hiszen ő erre született. Megírta az *Árja és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben* című terjedelmes, bár vitatott munkáját. Majd az *Ethnográfia* című folyóirat szerkesztője lett Sebestyén Gyulával együtt. Az első világháború idején udmurt anyanyelvű orosz hadifoglyoktól is gyűjtött anyagot.

Nem számoltam be arról, hogy az első fejezetekben milyen részletességgel ismerhetjük meg Munkácsi gyerekkorát és azt, hogy a zsidó hit és neveltetés mennyire meghatározó volt életében. Hiszen az erős hite, mely édesapja szigorú tanításának köszönhetően felnőttkorában is elkísérte, adott erőt és kitartást neki, hogy megvalósítsa kitűzött céljait, hogy viszontagságos útjai során mindig kitartó legyen, és egyszer se forduljon vissza. Bár zsidó származása miatt sok bántó kijelentés, kérdés érte, mégsem fordult el hitétől.

A könyv elején egy akadémiai ülésbe csöppenünk bele, az „ugor–török háború” időszakában, ahol egy fiatal, sokak számára még ismeretlen nyelvész türelmesen vár sorára, hogy számot adhasson kutatómunkájáról. A Semsey Andor által biztosított, tíz tudományos területet lefedő százezer forintos támogatás kiváltotta taps és ováció után szürke egéerként lép fel a pódiumra Munkácsi. Ekkor még sokan nem is sejtik az ott lévők, talán sokan az olvasók közül sem, hogy ki is ez az ember, mit is tett le az asztalra, miért is van neki joga a nagyok között fölszólalni.

¹⁴ Reguly ugyanis a gyűjtés során nem készített fordítást és jegyzeteket az általa gyűjtött szövegekhez. *A szerk.*

Az életrajz végén minden olvasó számára bizonyossá válik, hogy annak a fiatal nyelvésznek, Munkácsinak valóban kiérdemelt helye volt a Magyar Tudományos Akadémia tagjai között. Kozmács István segítségével közelebből is megismerhetjük Munkácsit: a tudóst, az író, a nagy utazót, a szigorú inspektort, de ugyanakkor magát az embert is, akinek kitartása, áldozatos munkája és embersége példaértékű, nemcsak a kor, hanem a ma és a holnap embere számára is.

Kucsera Tímea



KRÓNIKA

Finnugor népzenei konferencia Kazanyban

2012. november elején rendezték meg Kazanyban a *Finnugor zenei kultúra és a modern világ* című nemzetközi népzenei konferenciát. Érdekeség, hogy az elmúlt több mint 30 év alatt részt vettem finnugor konferenciákon, ahol tudomásul vették, hogy – más országok egyes kutatóihoz hasonlóan – én is a népzeneről fogok beszélni, és számos népzenei konferencián tudomásul vették, hogy én a finnugor nyelvű népek zenéjéről beszélek. Mióta azonban ennek a zenének a kutatásával foglalkozom (1978), azóta kifejezetten finnugor népzenei konferenciáról nem volt tudomásom. Most pedig éppenséggel Kazanyban rendeztek ilyen, ahol egyáltalán nem finnugor nyelvű nép él. Ennek okára is fény derült: a konferencia fő szervezője, a Kazanyi Állami Akadémiai Konzervatórium igazgatóhelyettese, Alekszandr Maklugin mari származású.

Az első levélben, amit ez ügyben kaptam, a konferencia időpontjaként nov. 1–4. szerepelt, aminek örültem, mert már elköteleztem magam egy másik konferenciára november 7-től Szarajevóban. Jelentkeztem tehát – mint később kiderült, egyetlen magyar résztvevőként – a kazanyi konferenciára, ahol számomra nem mindennapi lelkesedéssel fogadták a jelentkezésemet. Amikor aztán kiderült, hogy a konferenciára nov. 7–9. között kerül sor, szomorúan megírtam a szervezőknek (volt egy külön összekötő magyarok számára, aki tudott magyarul), hogy nem tudok részt venni, mert abban az időben egy másik konferencián tartok előadást. A válasz, ami érkezett, megdöbbentő volt: utazzam oda nov. 1-jétől és tartsam meg az előadást. Így történt. Mindenesetre soha nem fordult még elő, hogy számomra szerveztek volna egy külön elő-konferenciát; nagy megtiszteltetésnek éreztem, hogy ennyire fontosnak tartják, hogy megtartsam előadásomat a magyar és finnugor nyelvű népek zenéjének hasonlóságairól és különbségeiről.

Ennek az utazásnak az volt a hátránya, hogy más kollégákkal (pl. Jarkko Niemivel, Timo Leisiövel, Irina Nurijevával) nem tudtam találkozni, hiszen ők akkor érkeztek, amikor én hazaindultam. Volt viszont előnye is: az előadásra kapott 20 percet jelentősen kibővíthettem, így kb. egy órányi lett a beszéd és a példák bemutatása. További előnynek számítottam, hogy utazásomról tudomást szereztek Joskar-Olában is, és meghívtak, hogy ott is tartsam meg az előadást. Külön kérésük volt, hogy magyarul mondjam, és egy ottani fiatalember, aki jól tud magyarul, le fogja fordítani. Lelkesedtem az ötletért, botor módon azt gondolva, hogy mari nyelvre fogja lefordítani, de persze erről szó sem volt; a fordítás orosz nyelvre történt.

Először Joskar-Olában tartottam meg az előadást. Sohasem jártam még ott (ahogy Kazanyban sem), így tudtam, hogy az a szeretet és lelkesedés, amivel fogadtak, elsősorban a magyar népzene-kutatásnak szól, és csak másodsorban az én személyemnek. Úgy érzem azonban, hogy nem okoztam nekik csalódást, és a szeretetteljes búcsúztatás már nekem szólt.

A résztvevők részben egyetemi hallgatók, részben ottani kutatók voltak. Utóbbiak közül már korábban levelezési kapcsolatban voltam Erik Juzykainnal, és ott volt neves kutatójuk, Oleg Geraszimov is, amit nagy megtiszteltetésnek tartottam. Vikár László és Bereczki Gábor nevét jól ismerték, biztosan volt, aki őket magukat is. Az előadást érdeklődéssel hallgatták, és utána számos kérdést tettek föl, természetesen elsősorban a mari népzenevel kapcsolatban. Beszéltem az erős türk hatásról a mari és a magyar népzenevel kapcsolatban egyaránt; ez nem tetszett nekik, úgy érezték, ha az ő népzenejüket erős türk hatás érte, akkor már nem is mari népzene. Remélem, sikerült őket meggyőzőnöm, hogy a hatás nem jelenti azt, hogy most már csuvas és tatár dalokat énekelnek, mari dalok nincsenek is.

Ezután került sor arra, hogy Kazanyban is megtartsam az előadást. Ők is nagyon szerették volna, ha magyarul mondom, hogy hallják a magyar nyelvet. A fordítóknak azonban úgy sokkal nehezebb dolga lett volna; bár tudott magyarul, ő az angol változathoz készült föl. Magam pedig úgy gondoltam, hogy néhány perccig biztosan érdekes hallgatni a magyar nyelvet, de utána jobb az angol, amiből esetleg értenek is valamit. Sajnáltam, hogy nem kérték, hogy oroszul beszéljek; akkor a helyszínen nem lett volna szükség fordításra, de bár annyira tudok oroszul, hogy fel tudtam volna olvasni, annyira nem, hogy oroszul rögtönözve tudtam volna elmondani. Végül mondtam néhány perces bemutatkozót magyarul, és utána angolul tartottam meg az előadást, amit az összekötő oroszra fordított.

A kazanyi hallgatóság elsősorban egyetemistákból állt, bár itt is volt néhány oktató, és természetesen a szervező, Alekszandr Maklugin. Nagy érdeklődéssel hallgatták az előadást, de sokkal kevesebb kérdést tettek föl utána, mint Joskar-Olában.

Azt is megszervezték, hogy a magyar összekötővel kicsit megismerjem a várost magát. Kazanyt nagy és szép, jól rendben tartott városnak láttam, számos helyen éppen felújítást végeztek. Az is kiderült, hogy fontos tudományos és művészeti központ. Utóbbit magam is tapasztaltam abban a formában, hogy a konzervatórium nem szűkölködik tanítványokban, s ezek a tanítványok minden reggel szorgalmasan gyakoroltak. Szállásom a konzervatórium egyik vendégszobájában volt, amelytől néhány méterre rézfúvósok gyakoroltak reggel fél 8-tól. Ébresztőórára nem volt szükségem, csak hazautazásom napján, amikor hajnali 3-kor (a 3 óras időeltolódásnak köszönhetően itthoni idő szerint éjjélkor) keltem.

Két koncertet is alkalmam volt meghallgatni: mindkettőt a konzervatórium hallgatói tartották, akiről kiderült, hogy már hallgatóként is kitűnő muzikusok. Az egyiknek az volt a különlegessége, legalábbis számomra, hogy tangóharmonika-koncert volt; egy tangóharmonikás fiatalember különböző összeállítású zenekarokkal muzsikált. Volt köztük népi hangszerrekből álló hangszerenak, egyetlen másik (gombos) harmonikán játszó fiatalember, három másik billentyűs tangóharmonikás, illetve egy másik billentyűs tangóharmonikás egy ütőhangszerrel és egy pengetőssel, aki balalajkán és gitáron is játszott. Sohasem volt alkalmam ilyen koncertet hallgatni, nagyon érdekesnek találtam. Volt egy „magyar és cigány zene” című mű, amelynek bemondásakor népies műdalokra számítottam, de nem azok

szóltak meg, hanem az „Azok a szép napok” szövegű sláger. Mi tagadás, ennek nem igazán örültem, de erről nem ők tehetnek, hanem – mi...

Nem hiszem, hogy ilyen utazásra a jövőben még sor kerülhetne, többek között azért nem, mert a családi költségvetést a továbbiakban nem terhelhetem valamivel több mint 180.000,- Ft-tal akkor sem, ha a kazanyiak nagy jóindulattal gondoskodtak szállásomról és étkezésemről, sőt még pénzbeli támogatást is adtak nekem (4720 rubelt, azaz kb. 25.000 Ft-ot). Annak azonban nagyon örülök, hogy sikerült oda eljutnom, és elmondanom a régebbi és újabb kutatási eredményeket a finnugor nyelvű népek zenéjéről – ezúttal beleértve a magyar népzene is.

Lázár Katalin

*

Finnugor konferencia Pécsen

A Pécsi Tudományegyetem Finnugor és Magyar Nyelvtörténeti Szemináriuma, valamint Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszéke 2012. október 11-12-13-án emlékkonferenciát szervezett a tíz éve elhunyt Hajdú Péter (1923–2002) és Schmidt Éva (1948–2002) emlékére Obi-ugor és szamojéd kutatások, magyar őstörténet címmel. A konferenciának 37 regisztrált és ténylegesen megjelent résztvevője volt, köztük oroszországi, németországi és északországi kollégák, tehát joggal nevezhető nemzetközinek.

A konferencia október 11-én (csütörtökön) délután kezdődött a Szent György Fogadóban. A megnyitó beszédet Komlósi László rektorhelyettes és Müller Péter dékánhelyettes tartotta, akik elmondták, hogy a 2012-es év több szempontól is fontos az egyetem számára, hiszen 50 éve 1962-ben vette fel a Pedagógiai Főiskola a Pécsi Tanárképző Főiskola nevet, 30 éve 1982-ben jött létre a Janus Pannonius Tudományegyetem és annak tanárképző kara, majd 20 éve 1992-ben alakult meg ismét az önálló Bölcsészettudományi Kar.

A csütörtöki plenáris ülés első előadója Honti László akadémikus volt, aki Az U/FU/Ug alapnyelvi intervokalikus *m és az *m elemű mássalhangzó-kapcsolatok *m*, *v* (és *b*) magyar képviseletei címmel tartott előadást. A finnugor hangtörténet kutatói számára érdekes és gazdag bizonyító anyagot felsorakoztató előadás szövege a Nyelvtudományi Közleményekben fog jövőre megjelenni.

A következő előadó, Csúcs Sándor is hangtörténeti kérdéssel foglalkozott (Még egyszer az alapnyelvi hosszú magánhangzókról). Az előadó részletes etimológiai vizsgálat után arra az eredményre jutott, hogy sem az uráli, sem a finnugor alapnyelvben nem voltak hosszú magánhangzók.

Fodor István régész Hajdú Péter őstörténeti munkásságát ismertette. Galina Lesznyikova az Izsevszki Egyetem docense arról beszélt, hogyan hasznosították és hasznosítják a permi nyelvek (az udmurt és a komi) kutatásában Hajdú Péter eredményeit.

Tatjana Dmitrijeva (Jekatyerinburg) orosz nyelvű előadásában a XVIII. században élt G. F. Müller német származású orosz akadémikus 1742-es szibériai expedíciójának anyagából a Pelim folyó vidékére vonatkozó földrajzinév anyagot ismertette. Ez azért érdekes, mert a Pelim folyó mentén akkor még manysik éltek, akik a XX. század elején eloroszosodtak. A régi helynevek egy része tehát a pelimi manysi nyelvjárás nyelvemlékének tekintendő.

Szvetlana Pancsenko (Jekatyerinburg) az 1870 és 1930 közötti megjelent orosz forrásokban előforduló hanti szavakat mutatta be.

Pénteken a Zsolnay Kulturális Negyedben található egyetemi épületben párhuzamosan két szekcióban folytatódott a konferencia. Az első szekcióban Dmitrij Jefremov az Izsevszki Egyetem docense az udmurt nyelvjárások (az interneten elérhető) hangarchívumának létrehozásáról beszélt. Egy ilyen hangarchívum mind a tudományos kutatást, mind az udmurt nyelv egyetemi oktatását elősegíthetné.

Salánki Zsuzsa (ELTE, Budapest) A családfaábrák és értelmezésük a nyelvészetben és a nyelvészetben kívül c. előadásában aktuális és izgalmas témával foglalkozott. Egyesek manapság úgy vélik, hogy le kellene mondani a nyelvrokonsági viszonyok családfaszerű ábrázolásáról, mert az nem tükrözi hűen a rokon és nem-rokon nyelvek kapcsolatait. Salánki szerint a családfáról nem kell lemondani, csak többféle és bonyolultabb ábrákat kellene szerkeszteni. Ehhez csak annyit szeretnék hozzáfűzni, hogy a családfa egy modell, amelyik – mint minden modell – szemléletes, de leegyszerűsíti a valóságot. De ezt az árat meg kell fizetni.

Horváth Csilla a szegedi finnugor tanszék doktorandusza „Mindenki lájkolja a nagymamákat” Nyelv és identitás az Eurovíziós Dalfesztivál online diskurzusában c. előadásában bemutatta, hogy az udmurt énekegyüttes Euróvíziós sikere hogyan segíti elő az udmurt nyelv revitalizációját (újjaéledését) a városban élő udmurt fiatalok körében. Ez a jelenség komoly reményt nyújt arra, hogy az internet segítségével talán megállítható, vagy legalább fékezhető lesz az udmurt (és más kisebbségi finnugor nyelvek) visszaszorulásának folyamata. Hogy a Buranovói Nagymamák sikerét más módon is fel lehet használni azt jól mutatta az előadó által bemutatott óriásplakát, amelyen az együttes képe alatt „az egységes Oroszorszá- gért” felirat volt olvasható.

Alekszej Zagrebín az Orosz Tudományos Akadémia izsevszki kutatóintézetének igazgatója az udmurt és a finnugor néprajztudomány történetéről beszélt. Ezt három korszakra osztotta fel: a XVIII. század, a XIX. század és az 1917 utáni korszak. A XIX. század kapcsán kitért a magyar Jankó János érdemeire is. Érintette a hatalom és az etnográfus viszonyát is.

Dina Geraszimova (Hanti-Manszijszk) A manysi istenek panteonjáról beszélt. Mint ismeretes a manysik elképzelése szerint a világ három szférára oszlik: felső (égi) világ, középső (földi) világ és alsó (föld alatti világ). Felsorolta mindhárom világ isteneit. A középső világ istenei a folyókhoz kapcsolódnak.

Mus Nikolett (Budapest) Az északi-szamojéd kérdőszavak tipológiai vizsgálata címmel tartott előadást. A kérdőszavakat formai, szemantikai és funkcionális szempontból vizsgálta. Megállapította, hogy ezek zárt halmazt alkotnak, foglalkozott olyan szemantikai kategóriákkal, mint személy, tárgy, választás stb. és meghatározta a kérdőszavak szófaját.

Péntek délután tartott előadásában Ruttkay-Miklán Eszter (Budapest–Zirc) egy OTKA projektum (A tisztaság koncepciója a színjai hantiknál) keretében folyó kutatás eredményeit ismertette. Saját helyszíni anyaggyűjtése alapján olyan kérdésekre keresett választ, mint: mit jelent a női tisztátalanság, mi a helye a hanti világképben és honnan származik.

Duray Zsuzsa (Budapest) A finn-számi nyelvcseré vizsgálata finnországi észak számi beszélőközösségekben c. előadásában 2001-ben és 2002-ben végzett helyszíni vizsgálatainak alapján tett figyelemre méltó szociolingvisztikai megállapításokat a finnországi lappok nyelvhasználatáról.

Dyekiss Virág (Budapest) előadásának (Tájérazékelés és tájábrázolás a nganaszan és a szomatu enyec folklórban) főhőse a szomatu enyec származású, de házasság révén nganaszáná lett Kurumaku, akitől mintegy 500 lapnyi nganaszán nyelvű hőseneket és más történetet gyűjtöttek. Az előadó megfigyelte, hogy elbeszéléseiben Kurumaku megtartotta az enyec tájérazékelést és tájábrázolást. Nála az erdő barátságos hely, és a fa köti össze ezt és a túlsó világot. A nganaszoknál viszont az erdő idegen, veszélyes és ismeretlen vidék. Náluk a hegy a túlvilággal való kapcsolatteremtés eszköze.

Raisza Bargyina (Hanti-Manszjisz) a Kis-Szoszva folyó medencéjében élő hantik és manysik demográfiai adatait ismertette

Fejes László (Budapest) előadásában (Munkácsi északi-mansyi szövegeinek feldolgozása – a sokadik lépcső) elmondta, hogy számítógéppel feldolgozták mind Munkácsi szövegeit mind a belőlük Kálmán Béla által szerkesztett szótárt. A feldolgozás során kiderült, hogy eltérések vannak a szövegek és a szótár között. Az előadó ezeket az eltéréseket mutatta be és kommentálta.

Székely Gábor (Pécs) az általa készített és az ivgyeli (felső-lozvai) manysik között gyűjtött anyagon alapuló mansyi hangarchívumot mutatta be, kitérve az archívum továbbfejlesztésének kérdésére is.

A pénteki második szekció előadásain nem voltam jelen, így beszámolómat kénytelen vagyok az előadók nevének és előadásaik címének felsorolására korlátozni:

- Sipőcz Katalin (Szeged): Ditranzitív igék a mansyiban
- Bíró Bernadett (Szeged): Az északi mansyi cselekvésnevek szemantikai vizsgálata. – Ditranzitív igékből képzett cselekvésnevek?
- Csepregi Márta (Budapest): Participiális jelzős szerkezetek két hanti nyelvjárásban
- Endresz Brigitta (Debrecen): A mansyi *wārmal'*elem
- Oszkó Beatrix (Budapest): A szótag a szurguti hantiban
- Rusvai Julianna (Nyíregyháza): Nyelvújítási törekvések egy 1900-ban megjelent hanti kiadványban

- Schön Zsófia (München): A falu mellett erdő van – a térbeli közelséget kifejező névutók a hanti nyelv különböző nyelvjárásaiban
- Sipos Mária (Budapest): A hanti dialektológia néhány feladatáról
- Simoncsics Péter (Pomáz): Gesztusnyelv, nyelvi gesztusok. A tagadás és visszaautásítás eszközei néhány uráli nyelvben (Disztribúcionális analízis)
- Tamás Ildikó (Budapest): A népköltési szövegek – különösen a „non-szensz” – vizsgálatának lehetséges irányai.
- Gulya János (Göttingen): Találkozásaim Schmidt Évával

Szombat délelőtt ismét plenáris üléssel folytatódott a konferencia a Szent György Fogadóban. Elsőként Gerson Klumpp (Tartu) tartott előadást a mára már kihalt kamassz nyelv *dʹ* alakú személyes és mutató névmásáról.

Olga Kazakevics (Moszkva) előadása a szamojéd nyelvcsoportba tartozó és a kihalás ellen küzdő szelkup nyelv helyzetével és lehetőségeivel foglalkozott a 2009. és 2012. közötti terepmunka alapján.

Szeverényi Sándor (Szeged–Budapest) előadásában (Mire jó egy online diakrón kognitív onomasziológiai szótár) az OTKA támogatással indult nganaszán szótár (Diachronic Cognitive Onomasiological Dictionary of the Nganasan Language) kapcsán az elméleti alapokat és a módszertani problémákat mutatta be. A szótárról a szerző előadásának összefoglalójában ezt írja: „A szótár legfontosabb sajátossága, hogy az egymással összefüggő jelentések és szóalakok közötti kapcsolatokat minősíti és összetetten kereshető, rendszerezhető formában adja közre.” Kíváncsian várjuk az eredményt.

Kubinyi Kata (Budapest) előadásának címe nagyjából a tartalmát is elárulja: Alany és birtokos versengése a személybeli egyeztetésben: birtokos személyragos alakok predikatív funkcióban. (Az északi szamojéd és a mordvin minta.) Ezekben a nyelvekben ugyanis a névszókat is lehet igeiként ragozni és a birtoklást kifejező mondatban konfliktus keletkezhet a birtokos és az igei személyrag között.

A konferencia utolsó előadását Vándor Anna (Budapest) tartotta, aki nyári szibériai expedíciójáról számolt be. A beszámoló mostani számunkban olvasható.

Nehéz megfogalmazni a konferenciáról kialakult összbenyomást. A tematikai és módszertani sokféleség egyértelműen megállapítható. A legtöbb előadás komoly tudományos színvonalat képviselt. Jó lenne ezeket majd nyomtatásban is viszontlátni. Erre a szervezők, anyagi okok miatt, sajnos nem tudtak ígéretet tenni. Ajánlom figyelmükbe az internetes publikálás lehetőségét. A pécsi szervezők Fancsaly Éva vezetésével ismét jó munkát végeztek. Köszönet a tudományos programért, a jó hangulatú csütörtök esti fogadásért és a péntek esti városnézésért. Egyetlen egy bíráló megjegyzésem van: a konferencia honlapjára (<http://www.hpfinnugor.tk/>) jó lett volna feltenni az előadások összefoglalóit tartalmazó füzetet teljes terjedelemben, hogy azok is megismerkedhessenek az előadásokkal, akik ezúttal nem jöttek el Pécsre.

Aladár Paasonen szobrának avatása Nagykőrösön

Katonai fúvószenekar gyönyörű játéka idézett fel korabeli magyar dallamokat, majd a finn és a magyar himnuszokat Nagykőrösön a Hősök terén, ezzel kezdődött a szoboravatás. Az ünnepélyes aktuson távoli rokonok, a finn parlament népes delegációja, gimnazisták, öregek és fiatalok vettek részt.

Paasonen ezredes (1898–1974) Budapesten született Heikki Paasonen és Paskay Mariska gyermekeként. Amikor 1982 augusztusában először merészkedett rokonlátogatásra, Magyarországra Aino Paasonen, az ezredes legkisebb, Nagykőrösön született gyermeke, azonnal a nagypapja által írt csuvas – magyar szótár¹⁵ jutott az eszembe. Heikki Paasonen 1898–1902 közt kutatóúton járt különböző finnugor és volgai török népeknél. A falvakban eltöltött idő alatt különösen értékes folklóre adatokra tett szert, melyek gazdaggá teszik az imént említett csuvas szótárát is, de a tatár népdalszöveg közlései is igen értékesek.

Aladár Paasonen az iskoláit Finnországban végezte. Katonai pályára lépett, Párizsban de Gaulle osztálytársa volt, majd ő lett Kallio finn államelnök és Mannerheim marsall katonai főtanácsadója. A finn és magyar nyelveken kívül kiválóan beszélt svédül, németül, oroszul, franciául, angolul, spanyolul is. Egész életében a szovjetek terjeszkedése, Finnország orosz megszállása ellen küzdött. Nyolc országban élt hosszabb – rövidebb ideig, de szülőhazája Magyarország maradt.

Aladár Paasonen a nagykőrösi születésű Bartha Flóriával Budapesten ismerkedett meg a Baár–Madas Református Gimnázium szalagavatóján, ahol Flórárt választották meg bálkirálynőnek. A Deák téri templomban fogadtak örök hűséget egymásnak 1938. dec. 28-án. Három gyermekük született, a két nagyobb Finnországban. Aladár lelkész, Tulikki gyógytornász és Aino aki az olasz irodalom professzora lett, de sajnos két éve elvesztettük.

Aladár Paasonen szobrának avatásán 2012. szept. 8-án a leköszönő Jari Vilén és az új finn nagykövet, Pasi Tuominen mellett a nagykövetség több beosztottja is részt vett. Méltatták Paasonen bölcsességét, előrelátását, sikeres működését. Nagykőrös polgármestere Dr. Czira Szabolcs azt hangsúlyozta, hogy milyen nagy szükségünk van, lenne manapság hősökre, mert Aladár Paasonen az volt. Az egyetlen a világon, aki mindkét nép hőse. Küzdelmes élete, elkötelezettsége miatt emlékezzünk rá tisztelettel!

Csáki Éva

Heikki Paasonen (1865–1919) turkológusként is jelentőset alkotott, de még fontosabb finnugrisztikai munkássága. A Csáki Éva által említett kutatóútján rendkívül terjedelmes és értékes mordvin nyelvi és népköltészeti anyagot gyűjtött. Fontos hanti és mari gyűjtése is. 1904-től haláláig a Helsinki Egyetemen a finnugor nyelvészet professzora volt. Magyarországon jelent meg a finnugor és szamojéd hangtörténetet tárgyaló német nyelvű monográfiája. – *A szerk.*

¹⁵ Paasonen, H. (1908): Csuvas szójegyzék. Nyelvtudományi Közlemények XXXVII, XXXVIII. Szegeden megjelent Róna-Tas András előszavával a Studia uralo-altaica sorozat IV. köteteként 1974-ben.

Kutatók Éjszakája az ELTE Finnugor Tanszékén

Idén szeptember 28-át jelölték ki a Kutatók Éjszakájának megrendezésére, és az országos programkínálatban az ELTE Finnugor Tanszéke már ötödik alkalommal szerepelt. A szervezők a megszokott programok mellett most is több újdonsággal várták az érdeklődőket, ezen újdonságok egyike volt a *Salánki Zsuzsa* által megszervezett online videóbeszélgetés az izsevszki Udmurt Állami Egyetem volt és jelenlegi udmurt és magyar szakos hallgatóival, tanáraival. A beszélgetés központjában az udmurt nyelv helyzete, megőrzésének lehetőségei álltak, pl. az udmurt nyelvű popzene, udmurt nyelvű reklámok megjelenése, terjedése. Olga Tronina, a Sundy ('Nap') elnevezésű udmurt ifjúsági szervezet egyik vezetője bemutatta, hogy ők milyen közösségi rendezvényeket kínálnak az udmurt anyanyelvű fiataloknak, de szó esett az Izsevszkben nyílt udmurt étteremről is. A beszélgetés létrehozásához a technikai segítséget az ELTE BTK Dékáni Hivatala biztosította.

A többi programnak már a Finnugor Tanszék épülete adott helyet. A földszinti folyosón Mariföldön készült képekből nyílt fotókiállítás. A képeket *Tatiana Efremova*, a Tanszék mari anyanyelvi lektora készítette, s a megnyitó alkalmából ő, valamint *Anastasia Saypasheva* és *Irina Kamenshchikova* mari népdalokkal kedveskedett a vendégeknek. A megnyitó beszédet *Pomozsi Péter* mondta, a képek nyomtatásához segítséget az ELTE Dékáni Hivatala nyújtott. A képeket az egész tanévben meg lehet tekinteni, a Finnugor Tanszék minden érdeklődőt szeretettel lát!

A 2005-ben elhunyt Szopori Nagy Lajos irodalomtörténész, költő, műfordító értékes könyvtára adományként az ELTE Finnugor Tanszékére került. A Kutatók Éjszakája alkalmából *Kubinyi Kata* méltatta Szopori Nagy Lajos munkásságát, és mutatta be a gyűjteményt, kiemelve annak egy-egy darabját.

Az Uráli Kulturális Teaház háziasszonya, *Bába Laura* udmurt és nganaszan témákat választott: *Dyekiss Virág* és *Elena Rodionova* a Dorvzsi c. udmurt eposz magyar fordítását mutatták be, majd *Dyekiss Virág* gyomorforgató nganaszan mítoszokkal borzongatta meg a hallgatóságot. A Teaház záró programja a megszokott módon idén is a *Simon Valéria* által szerkesztett gyertyafényes felolvasóest volt, ahol a Tanszék hallgatói és oktatói egyaránt szerepet vállaltak.

A Rokon nyelveink rövid nyelvről idén is az egyik legnépszerűbb programnak számítottak. A *Nagy Ildikó* által felkért *Terhi Peltola*, *Leila Kubinyi*, *Tatiana Efremova* és *Csepregi Márta* a finn, észt, mari és hanti nyelvbe nyújtott rövid betekintést. A tanulni vágyók elsősorban köszönni, számolni tanulhattak meg, de a magyarral közös eredetű szavak is előtérbe kerültek.

A kínálatból idén sem hiányozhattak a terepmunka-beszámolók. *F. Gulyás Nikolett* olyan diákokat kért meg, hogy meséljenek finnugor nyelverületen eltöltött napjaikról, akiknek korábban még nem adódott lehetőség, hogy ezen a rendezvényen szerepeljenek. *Hatvani Flóra* a Mordóviában eltöltött hónapok legérdekesebb eseményeit foglalta össze, miközben szó esett a mordvin falusi és városi életéről, az egyetemi mindennapokról, népművészetről is. *Leikes Réka* első oroszországi útjá-

ról, az udmurt nyári egyetemen való részvételéről számolt be, és ismertette meg a hallgatósággal Izsevszk város nevezetességeit, érdekességeit, de természetesen a falun eltöltött kalandos hétvégék sem maradhattak ki. Előadását *Yulia Speshilova* bevezetője előzte meg. A bevezető elsősorban az udmurt nyári egyetem történetét dolgozta fel – a Yuliától már megszokott lendületes, magával ragadó stílusban. *Aladi Imre* tavaly részt vett a nyári egyetemi kurzuson Tallinnban, ahol a nyelvórák mellett sok egyéb kulturális programmal is várták a világ minden tájáról érkezett résztvevőket. Nemcsak az észet fővárossal ismerkedhettek meg, hanem kirándulásokat is szerveztek nekik többek között a viking faluba, Tartuba és Narvába is. *Földesi Eszter* szintén nyári egyetemi tapasztalatait osztotta meg az érdeklődőkkel, ő Tartuban töltött néhány hetet. Előadásában számos fénykép segítségével ismertette meg az észet mindennapokat a közönséggel. Végül *Péter Dániel* beszámolója következett, aki önkéntesként két hónapot töltött Észtországban, Viljandiban, ahol középiskolásoknak szerveztek pályaválasztási-orientációs táborot egy nemzetközi csapattal. Dániel beszélt arról is, hogy milyennek látta az észtországi fiatalok társadalmi, nyelvi helyzetét, jövőbeni kilátásait, végezetül pedig a barátaival tett körutazás fényképeit mutatta be nekünk. *Hollósi Tibor* a jyvaskyläi nyári egyetemi élményeit osztotta meg velünk. A háromhetes intenzív nyelvi kurzus különböző műhelyekből épült fel, pl. az irodalmi műhely egyik témája a napjainkban Magyarországon is nagy népszerűségnek örvendő Sofi Oksanen finn író volt. A nyári egyetemet a résztvevők házi konferenciája zárta, ahol a hetek alatt párokban elkészített projektmunkáikat mutatták be. Megtudhattuk, hogy az erre való felkészülés némileg kellemetlen epizódot jelentett a nyári egyetem során, hiszen a feladat részét képezte a helyi lakosok körében végzett, a választott témához kapcsolódó közvélemény-kutatás is. Tamperei kirándulásra is lehetőség nyílt, így erről is a városról is érdekes információk hangozhattak el, többek között iparvárosi múltjával kapcsolatban.

Az elmúlt évek tapasztalatai alapján sejthető volt, hogy a finnugor ételek illata sok látogatót vonzana, ezért a Finnugor Konyha természetesen idén is nyitva állt. *Irina Kamenshchikova* túrós és árpakásás podkogölöt, a marik egy kedvelt, pelmenyire hasonlító ételét készítette el a résztvevők közreműködésével, *Hatvani Flóra* mordvin kölespalacsintát sütött, *Markus Juutinen* tippaleipät (finn fánkfelét) és hozzá illő, házi készítésű mézsört kínált, *Yulia Speshilova* pedig a már sokak által ismert udmurt perepeccsel örvendeztette meg a kóstolni vágyókat. A szakácsok mellett kuktaként *Sziráki Zsófia* szolgált.

Az est folyamán egy külön teremben *Németh Szilvia* várta mindazokat, akik szerették volna magukat „nyelvészként” is kipróbálni. A próbálkozóknak elsősorban a hallásukra kellett támaszkodniuk, pl. különböző nyelveken – anyanyelvi beszélők által – magnóra mondott szövegek alapján kellett eldönteniük, hogy az adott nyelv finnugor nyelv-e, vagy sem.

Ahogy mindig, úgy ezen az estén is infopontos diákok segítették a vendégeket a programválasztásban, és náluk lehetett különböző információgyűjteményekhez jutni, pl. olyan összefoglaló táblázathoz, ami az egyes népek külső és belső elnevezéseit és a legfrissebb népszámlálási adatokat is tartalmazza. *A Lelkes Réka*

koordinálta csapat különböző finnugrisztikai témájú kiadványokat is árult, és ők javították azokat a kérdőíveket is, amiket az egyes terepmunka-beszámolókat után lehetett kitölteni. Aki minden kérdésre helyesen válaszolt, kis ajándékot kapott. A folyosón a látogatók rendelkezésére állt egy olyan számítógép, amelyen a Finnugor Népek VI. Világkongresszusára készített Madártávlat című CD-t lehetett megtekinteni, kipróbálni.

Már hagyománnyá vált, hogy a Kutatók Éjszakája nem múlhat el éneklés nélkül. Idén *Tatiana Efremova* oly módon tette színessé ezt az egy órát, hogy interneten olyan popdalok klippjeit néztük meg, melyek valamilyen finnugor nyelven szólnak, s utána az adott nyelveken közösen népdalokat is énekelünk. Elmondható, hogy amilyen jó hangulatban zajlott a rendezvény, úgy is zárult. Szívből reméljük, hogy a következő évi Kutatók Éjszakáján is legalább ilyen élénk érdeklődés övezi majd a Finnugor Tanszék kínálatát!

A rendezvény lebonyolításához nyújtott segítségéért köszönet illeti az ELTE Rectori Hivatalát, az ELTE BTK Dékáni Hivatalát, a Numi-Tórem Alapítványt, és külön köszönet a Finnugor Tanszék minden lelkes oktatójának és hallgatójának!

Sziráki Zsófia

*

Finnugor rendezvények a budapesti Orosz Kulturális Központban

November 6-án az Orosz Kulturális Központ, a moszkvai Orosz Állami Népművészeti Ház, az Oroszországi Föderáció Finnugor Kulturális Központja (Sziktiivkar) és a Finnugor Népek Világkongresszusa Magyar Nemzeti Szervezete (Budapest) közreműködésével Oroszország Finnugor Népeinek Kulturális Napjai címmel kiállítást és filmvetítést rendeztek.

A rendezvényen megjelentek V. V. Platonov az Orosz Kulturális Központ igazgatója üdvözölte, majd Hammerstein Judit helyettes államtitkár és Tatjana Barhova a sziktiivkari intézmény igazgatója nyitotta meg a kiállítást.

Ezen a sziktiivkari központ anyagából láthattuk egy gyermekek számára meghirdetett rajz- és kézműves pályázat legjobb alkotásait, mintegy 30 nagyméretű fotót, amelyek a különböző finnugor népek képviselőit mutatták be, természetesen napfényben, mosolyogva, kellemes háttér előtt, valamint néhány finnugor népviseletet a Komi Köztársaság Etnokulturális Parkja anyagából.

A kiállítás után a jelenlevők megtekinthették a sziktiivkariak készítette „Hanti azt jelenti ember” c. 20 perces orosz nyelvű néprajzi-turisztikai filmet. A filmhez az oroszul nem tudók magyar nyelvű írott fordítást kaptak.

Kaptunk ezen kívül orosz és angol nyelvű információs anyagokat a szintén Sziktivkarban működő „Finnougoria” információs központ tevékenységéről. Ezzel meg lehet ismerkedni honlapjukon: www.finnougoria.ru Itt olvasható a „Finnougorija. Etnikai komfort” c. folyóiratuk elektronikus változata is. A folyóirat 2008 óta jelenik meg. Megvásárolni nem lehet, különböző hivatalokba és kulturális intézményekbe küldi el a kiadó. Tudtommal Magyarországra rendszeresen nem érkezik, de néha egy-egy példány eljut hozzánk.

A www.finnougoria.tv illetve a www.fusee.tv honlapokon pedig finnugor tárgyú dokumentumfilmeket lehet nézni.

Egy másik prospektus a „Finnugor etnokulturális parkot” mutatja be. Ez Sziktivkartól 56 kilométerre található, Ib faluban. Egyelőre kávézó, népművészeti cikkekkel árusító boltok, kongresszusi csarnok és 25 szobás hotel található benne. A fejlesztés 2020-ig folytatódik és felsorolni is sok lenne, mi minden lesz benne komi parasztházaktól a finnugor játékmúzeumig.

Mindenképpen érdemes volt elmenni erre a rendezvényre, érdekes és szép dolgokat láttunk, hallottunk. Sajnos nem sokan részesültek ebben az élményben, mert a kiállítás csak néhány napig volt nyitva. Azt nem sikerült megtudnom, bemutatják-e az anyagot másutt is Magyarországon. Ha nem, akkor joggal merül fel a kérdés, érdemes volt-e egy protokolláris rendezvényre oly sok időt és energiát áldozni, a pénzről nem is beszélve.

Csúcs Sándor

✱

Tamás Ildikó nyerte el a „Finnugor díj Vértes Edit emlékére” alapítvány 2012. évi jutalmát

A Nemes László író által 2003-ban, unokatestvére, a finnugor nyelvész Vértes Edit emlékére létrehozott díjat 2004-től kétévenként ítéli oda a „Finnugor-díj Vértes Edit emlékére” alapítvány. 2004-ben Wagner-Nagy Bea szamojedológus volt az első, 2006-ban Nagy Zoltán obi-ugor néprajzkutató a második, 2008-ban Ruttkay-Miklász Eszter ugyancsak obugrista a harmadik, 2010-ben pedig Szeverényi Sándor szamojedo-

lógus a negyedik díjazott (vö. Finnugor Világ 2004/4: 37–38, 2006/4: 42–43, 2008/3: 29–32, 2010/4: 41–44). E nagylelkű alapítvány azzal a céllal keletkezett, hogy a világon bárhol él, negyven éven aluli, finnugor nyelvészeti, néprajzi, történelmi, zenei, irodalmi területen figyelemreméltó tevékenységű magyar anyanyelvű oktató, kutató munkáját ezen a módon is elismerje. Az alapítvány a Pázmány Péter Katolikus Egyetem (PPKE) székhelyén és támogatásával működik, kuratóriumában hazai finnugor nyelvészek képviseltetik magukat.

Az alapítvány kuratóriumának 2012. január 6-i, pécsi ülésén hozott egyhangú határozata alapján Tamás Ildikó lett a díj idei kitüntetettje.

A Kazincbarcikán született Tamás Ildikó Miskolcon érettségizett (két évig egy ének-zene tagozatos gimnáziumba járt). 1998-ban finnugor nyelvész előadói diplomát kapott a Szegedi Tudományegyetemen (az egykori JATE-n), majd 2001-ben ugyanott az olasz szakot is elvégezte. 2007–2011 között a Pécsi Tudományegyetemen diplomázott a néprajz és kulturális antropológia szakon. 1997-től nyolc éven keresztül oktatóként vett részt a Szegedi Tudományegyetemen, az ELTE és a PPKE finnugor és magyar szakos képzésében. Részen demonstrátori minőségben oktatót, részben PhD-hallgatói minőségben tanított az ELTE-n és Szegeden, emellett pedig a PPKE finnugor tanszékének megbízott előadója volt 1998-tól 2006-ig. Érdemes megemlíteni, hogy mit is oktatott: *A magyar nyelv finnugor alapjai*, *Finnugor népek és nyelvek*, *A finnugor népek népzeneje*, *A finn nyelv alapjai és Lapp nyelv*.

2002 és 2004 között az MTA Nyelvtudományi Intézetének kutatója. 2009–2011 között – külső munkatársaként – az MTA Zenetudományi Intézet finnugor zenei archívumának lapp anyagát rendszerezte, és szervező munkát végzett. 2010-ben a Népzene Osztály közreműködésével konferenciát szervezett a 2004-ben elhunyt Szomjas-Schiffert György etnomuzikológus – aki többek között a Lappföldön népzenegyűjtést végzett, és finnugor összehasonlító zenefolklorral foglalkozott – születésének századik évfordulója alkalmából. Tamás Ildikó jelenleg az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézetének tudományos munkatársa, és a lapp lírai népköltészet szövegfolklorisztikai és prozódiai vizsgálata a szakterülete, más szóval: a lapp „népdalok”, a joikák megfelelő tipológiájának kialakításán és szövegeinek interdiszciplináris feldolgozásán dolgozik.

1998–99-ben uráli nyelvészeti témakörben Szegeden, majd 2000–2001-ben az uráli népek irodalma és folklorja tudomány szakban az ELTE-n folytatott PhD-képzést. 2003-ban megvédett doktori disszertációjának címe: *A lulei, norvég és inari lapp területek joikahagyománya*. Az értekezés egyik legfontosabb eredménye a lapp joikák mélystruktúrájának bemutatása egy általa kidolgozott elemző módszer segítségével. A több száz dallam elemzése azt mutatta, hogy jellegzetes alapstruktúrák mutathatók ki. Az alapszerkezetbeli egyezés azért igen fontos, mert a különböző lapp területek hagyományában egyébként jelentős eltérések tapasztalhatók az éneklési stílust, a hangképzést és a szöveghasználatot illetően. Elsőként olvashattunk Tamás Ildikó tollából a joikák prozódiai rendellenességeiről. A lapp

joika ugyanis a nyelv hangsúlyozási követelményeit sokszor semmibe veszi, tehát a zeneileg és ritmikailag is hangsúlyos hangok nem illeszkednek a beszéd hangsúlyos helyeihez: sokszor a hosszan kitarított, nyomatékos énekhangra jön ki a természetes beszédben egyébként hangsúlytalan szótag, amely az énekszöveg megértésében komoly nehézségeket okoz. Más népek folklórájával összevetve mindez lapp sajátosságnak tűnik. Ehhez a vizsgálathoz pedig zeneelméleti ismeretek mellett szükséges a lapp nyelv ismerete is (az ünnepelt elsősorban a norvég-lapp és a lulei lapp dialektust ismeri). Úgy véli, ez a jelenség a lapp előadói stílus sajátosságának tekinthető, amelyben talán a szöveg szándékolt gyengítése, a hallgatóság figyelmének fenntartása, a játékoság és az előadói bravúr is szerepet játszhat.

A népzenei-néprajzi problematika mellett a lapp nyelvjárások nyelvi képével is foglalkozott. Ő végezte el – nemzetközi mércével is számolva – a lulei lapp dialektus legrészletesebb fonológiai és morfológiai leírását. Kutatásának legfontosabb eredménye annak a finnugrisztikában kialakult tudományos tételnek a cáfolata, mely szerint a lappban a magánhangzó-harmóniának nincs nyoma (eredményeit 2006-ban a norvégiai Tromsøben egy tudományos szimpóziumon, és egyidejűleg *The Lule Sámi vocalism* című cikkében foglalta össze; vö. Nyelvtudományi Közlemények 103: 7–25).

2007-ben jelent meg *Tűzön át, jégen át. A sarkvidéki nomád lappok énekhagyományai* című kötete. E műve előbb említett kutatási területével, érdeklődési körével kapcsolatos. A könyv bevezető fejezeteit pedig ismeretterjesztőnek szánta, a Napkút kiadó olvasóit tájékoztatta a nyelvrokron lappokkal kapcsolatos alapvető ismeretekről.

Közel harminc lapp vonatkozású írása látott napvilágot. Emellett egy tucat lapp vers fordítása is az érdeme.

Mintegy másfél évtizede ismerem. Ezalatt az idő alatt közös munkánk eredményeként jelent meg (az én szerkesztői munkámmal) az *Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete* című mű (2006), amelybe a szócikkek mintegy negyedét írta. Egyetemünk finnugor sorozatában, a Fenno-Ugrica Pázmániensia első kötetében, az *Ünnepi könyv Csúcs Sándor tiszteletére* című kiadványban (2003), valamint a két évvel ezelőtti piliscsabai nemzetközi finnugor kongresszus alkalmából megjelent *Uralistics from Hungary. Uralisztika iz Vengrii* című internetes kiadványban (2010) lapp szófajtanai kérdésekkel foglalkozott.

Tamás Ildikó 2011 tavasza óta a Reguly Társaság elnöke. Célja naprakész és reális információk megismertetése a nagyközönséggel a finnugor népekről, a rokon népek kultúrájának széleskörű bemutatása, rendezvényeken és kiadványokon keresztül. Ennek érdekében a társaság fiatal vezetősége létrehozta az elmúlt évek során a Reguly Társaság honlapját, és a társaság nagyobb közönség számára évente megrendezi a Rokon Népek Napját. (Az idén október 25-én volt a Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény épületében [Budapest, Rádai u. 18.] a rokon népek napi rendezvény.) A társaság fontosnak tartja továbbá a különböző országokban működő hallgatók és kutatók munkájának előmozdítását, valamint a hazai és a külföldi finnugrisztikai műhelyek egymás közötti hatékony együttműködésének elősegítését.

Az életpálya ismertetése után a díjalapító Nemes László átnyújtotta a PPKE Anselmianumában az ünnepeltnek a 400 000 Ft összegű díjat. Ezután – az alapítvány kuratóriumának nevében – én csatlakoztam a gratulációhoz, és átadtam az egyetemünk dékánja által is aláírt oklevelet és a *Vértes Edit emlékezete* című, társszerzős megemlékezést.

Csájiné Tamás Ildikónak további eredményes kutatói, szervezői és oktatói munkát kívánunk a közeli és a távoli jövőben, a Finnugor Világ olvasói helyett is.

Zaicz Gábor

✱

Helyreigazítás

A Finnugor Világ előző (2012. szeptemberi, XVII./3: 33–34.) számában megjelent IT és Média szekció című cikkemben nem tüntettem fel, hogy beszámolómhöz felhasználtam A. G. Hunternek, a www.nyest.hu Rénhírek blogján megjelent írását (<http://www.nyest.hu/renhitek/a-finnugor-nepek-vi-vilagkongresszusa-br-it-es-media-szekcio>).

Jelen helyreigazítással szeretném e hiányosságot pótolni, illetve ezúton kérek elnézést a bejegyzés szerzőjétől és a Rénhírek szerkesztőségétől. A hivatkozás elhagyása csakis az én hibám, sem a Reguly Társaságot, sem a Finnugor Világ szerkesztőségét nem terheli felelősség.¹⁶

A beszámolóhoz felhasznált további honlapok

<http://www.facebook.com/Pirita20/info>

<http://www.citysamit.net/>

<http://karjalankielenseura.fi/>

<http://www.karjal.fi/>

<http://opastajat.net/forum/>

<http://kgkm.karelia.ru/>

Tánczos Orsolya

¹⁶ A szerkesztőség ezzel az ügyet lezártaknak tekinti. Nem látjuk indokoltnak, hogy e tárgyban további megnyilatkozásokat közöljünk. – A szerk.